

Poštarina plaćena u gotovom.

HANOAR

SADRŽAJ

Cvi Rothmüller: Pokojnome vodi. —
Martin Buber: On i mi. — Herzl i bal-
kanski vladari (Iz Herzlovih dnevnika).
— Teodor Herzl: Gostiona »Kod Ani-
lina«. — Rabin Ignjat Šlang, Beograd:
O Jevreima na severoistoku Evrope.
— Iz našega svijeta (Tri pisma). —
Gerda Arlosoroff-Goldberg: Havura. —
BILJEŠKE (Al-er.: K pitanju djevojke
u našem pokretu. — Izložba dječjih
ručnih radova u židovskoj školi u Za-
grebu. — Uz ovaj broj. — Književne
vijesti.)

LIST ŽIDOVSKJE OMLADINE JUGOSLAVIJE

BR. 16. i 17.

GOD. I.

Omladino!

20. tamuza posvećen je Herzl akciji Keren Kayemetha, kojom ima da se pomaže pošumljivanje Palestine. Naša je dužnost saradivati svagdje u sprovananju ove akcije.

Osim toga je Radni Odbor Saveza Žid. Oml. Udruženja odlučio, da se još u jubilarnoj godini KKL a

UPIŠE NAŠ SAVEZ U ZLATNU KNJIGU

Keren Kayemetha pa da se time najljepše dokaže naša saradnja u radu za Geulat Haarec.

OMLADINO!

Vrši svoju dužnost u prinošenju za upis svojega Saveza. Svaki savezni član treba da u najkraće vrijeme uplati svoj prilog.

Cvi Rothmüller: Pokojnome vodi

Nijesmo od onih, koji su još smjeli da ga vide, da ga čuju, da rade s njime, da za njime hode putovima, koje je ukazao židovstvu.

Nijesmo od onih, koji su doživjeli prvo plamsanje mladoga pokreta, što se razbuktao njegovom varnicom, njegovim žarom.

Nijesmo od onih, koji su gledali njegove divne oči i njegovu kraljevsku bradu, njegov ponosni lik i njegove veličajne kretnje.

Da, mi nijesmo od onih, koji su punom snagom doživjeli susretaj s njime, da se predaju dojmu njegove ličnosti i njegova čovjštva.

Mi smo sljednici, što slijedimo stope njegove i njegovih prvih saradnika. Nasljednici smo, što naslijedismo bogatu baštinu neumrloga vođe.

Naša je dužnost: slijediti njegove stope, usrkati u sebe bogatstvo i veličinu, koja je provejavala sav njegov život, svaki njegov čin, svaki koračaj.

Naše je divno pravo: predati se dojmu Teodora Herzla, koji i iza tjelesne smrti može da nam bude vodom i uzorom, da nam podari vrednota i blaga. Treba da ga upoznamo iz njegovih književnih djela i iz njegovih čina u pokretu. Da zađemo u njegov svijet, plemenit i dobar, da vidimo blagost toga čovjeka u dječjoj sobi, pronicavost u prosuđivanju političkih prilika, saosjećanje sa socijalnom bijedom, divljenje za sve lijepo i dobro, ponositost u vladanju, odlučnost u djelanju.

Naša je dužnost i naše je pravo: proslijediti putem njegovih stopa i tamo, gdje je on sam zbog smrti prestao da korača. Jer mi smo sljednici, nasljednici: da nastavimo pravcem, koji nam je ukazao, ma i ne dospio da dođe do cilja.

Naš je zadatak: primaći se cilju.

Što je bio cilj Teodora Herzla i koji nam je ukazao put?

Cilj: obnova židovstva u narodnoj domaji na temeljima samostalnoga narodnog gospodarstva.

Put: djelo, čin, akcija.

Ne čežnje i snatrenja, ne sićušno poslovanje filantropskih institucija, nego velika politička akcija s velikim kolonizacionim djelom. I danas još vrijedi taj zahtjev, jer i danas još nije ostvaren.

Treba u Palestini stvoriti samostalno narodno gospodarstvo, osnovano na židovskoj zemljoradnji i židovskoj industriji, jer će samo tom gospodarskom samostalnošću moći da se osigura politička neovisnost i kulturna sloboda. Treba nam velikoga zamaha, zanosa, borbenosti.

Do omladine je da slijedi pravac, koji joj je odredio vođa, i da bude sljednikom i nasljednikom čitave baštine njegove.

Martin Buber: On i mi

(Odlomak iz članka o pedesetoj godišnjici Herzlovog rođenja.)

Dok ovo pišem, pada mi iznenada na um: sad bi doživio pedesetu godinu.

Prije nijesam razumio kao u ovom času tu jednostavnu i okrutnu činjenicu, pred kojom srce staje i usta zanijeme.

Sad osjećam, kako još nikad nijesam osjetio: da smo postali sirote.

Sad znam, kako još nikad nijesam znao, što nam treba.

Ne ovaj ili onaj program.

Ne ova ili ona metoda.

Ne ovaj ili onaj rad.

Samo veličina!

Putovi Teodora Herzla prema cilju mogli su da budu i stramputice.

Ali kad bi govorio o svojim putovima, drhtale su duše milijuna od čežnje, od očekivanja, od sreće.

Od sreće zbog njega!

Od veličine, od veličine zbog njegove veličine drhtala je duša, nijema duša milijuna, bdjela, tepala, živjela.

Samo iz takvoga života može da se rodi nov narod, za kojim čeznemo.

Čista snaga! Jednovitost! Veličina!

Dajte da molimo udes za to jedno!

Herzl i balkanski vladari

(Iz Herzlovih dnevnika).

3. augusta 1896.

Poslije podne kod Newlinskoga.

On je u Karlovim Varyma govorio i s kraljem Milanom o mojoj stvari. Milan misli, da ne vidim teškoće, koje će činiti Francuska. Francuska traži svoj sirski protektorat i arapsko carstvo.

Newlinski veli, da je Milan dobio moju knjigu još u Parizu od dr. Miličevića i da je o njoj govorio mnogo s francuskim političarima.

Newlinski je osim toga u Karlovim Varyma opet govorio s knezom Ferdinandom, koji se izjasnio za šampiona moje ideje. Ferdinand misli — poput Bismarcka —, da Rim mora protežirati čitavu stvar.

★

3. marta 1896.

S. Waizenkorn, trgovac manufakturnom robom u Z e m u n u, piše mi, da su svi zemunski Židovi spremni iseliti, čim se osnuje Jewish Company.

Teodor Herzl: Gostiona „Kod Anilina“

Bio jednom čovjek, a u njega žena svadljivica. Svojom mu je mušičavošću dobrano ogorčavala život. Ali je njega ova nevolja jače potresala nego ostale muževe, kojih žene psuju jer nije bio tek profesor filozofije nego i čovjek, koji je razmišljao o onome, što oko njega biva. Nadasve je ljubio mirno sanjarenje radne sobe. A kad bi zasjeo u mirisu knjiga pa čitao ili pisao, ili kad bi u sutonu snatrio u daljinu, navalila bi počesto na nj glupavom svadom. Kad bi mu ovako razbila lijepo raspoloženje, ražalio bi se čovjek nad samim sobom i pobjegao od kuće. I ovako, u nevolji i jadu znao bi da se uporedi s bijednim psetom, što trčkara amo tamo i ne umije da sebi pomogne. Bio je nedruštven, pa ne mogaše da podnosi zaparu i razgovore uz krčmarski sto. A kad bi se ubijen od umora vratio kući, započela bi igra s nova ili bi u kući vladao grobni mir, koji ga je svojom tupošću još jače potresao. I kako to gdjekad biva, naučao je filozofiju, a da je sam nije imao.

Jedamput uveče zaigrala gospoda profesor svoje kolo neobično žestoko, i filozof — mjesto da je ukroti oštrim ili veselim riječima, kako bi to učinio svaki pametan čovjek — otrči trkom odlučivši, da sve to dokrajči. Htio je ravno u vodu, jer nije nalazio drugi izlaz. I trčeći u svom jadu ipak ne mogaše, a da se zlobno ne nasmiješi misleći o tome, kako li će mu se žena zaprepastiti. To bijaše teška, ali pravedna kazna, što će da je svali na nju svojom smrću. U gimnazijama budućnosti bit će još strahotnijom figurom od domaće Sokratove. Ocrta u duši najbliže posljedice događaja, kojemu sada hladnokrvno pristupa. Na opsežan nekrolog u četvrtgodišnjaku za filozofski studij smije jamačno da računa. Nekako ga bolno dirnula pomisao, da će gospodina Schreiera iz Jene pozvati da popuni ispražnjenu stolicu; jer upravo gospodin bi mu Schreier bio neprijatnim nasljednikom. Ali je doskora spoznao pravu sadržinu ove ljubomore: to se maskirano javljala životna volja; i on je srčano odbaci. Kad filozofi polaze u smrt, gledaju na sve s veličinom pa su spremni čak i na to, da će im nasljednikom biti čovjek poput Schreiera.

Profesor koračaše brzo i sigurno kroz noć, kao čovjek, koji tačno znade svoj put. Napolju, van grada, ima uz rijeku kraj, koji odavna već vole samoubojice, pa ga narod nazva »posljednjom obalom«. Tude, u oštru zavoj, struja je rijeke bila naročito jaka. Tko se ovdje bacio u vodu, nije se više vratio. Veseli šetaoci klonili su se posljednje obale, pa se i profesor sjetio, da već odavna nije ovamo dolazio. Zamijetio je ovo po velikoj tvornici; nije se mogao sjetiti, da je ikad ranije vidio ovu zgradu s visokim dimnjacima. Dalje dolje, tik uz posljednju obalu izrasla još jedna kuća, koja se ranije nije tude nalazila, a pred kapijom te kuće drhturilo je mutno svijetlo. U tom osvjetljenju pročitao je profesor napis na cimeru:

»Gostiona kod Anilina«. Ona je velika kuća dakle tvornica boja. I profesor konstatujući sve ovo čudio se podjednako, kako li je u ovakvom času mogao da posveti toliku pažnju najobičnijim stvarima. U tren oka nade razjašnjenje: značajan momenat podiže sve, što te okružuje, do važnosti. Najposlije se našao na obali. Slika bijaše velika i mutna. Gore za oblacima, što se ganjahu nebesklonom, javljao se od časa na čas bijeli sjaj, ondje se opet uzdizala tamna gomila tvornice sa zadimljenim minaretima, a ovdje dalje evo su šumni valovi — njegov grob. Nagnuo se...

Uto se ozva glas nekoga nevidljivog: »Hej, vi! Ono dobro mjesto nešto je podalje.«

Profesor se zaprepasti, a onda se ohrabri, stade upornije da se ogledava, pa spazi čovjeka, gdje sjedi na panju i puši lulu.

»O čemu li govorite, mili moj?«

»Mislio sam, da se hoćete da udavite.«

Profesora je ubola gruba riječ. »Udaviti«, promrlja, ali ne prigovori, nego doda: »A šta vi ovdje radite?«

Čovjek dune u svoju mornarsku lulu, da su iskre frcale, pa odvrati spokojno:

»Pecam ljude.«

Samoubici nakostriješila se kosa. Reče žestoko: »I to mi je čist zanat!«

»Nije najgori!«

»Pa šta vi radite s tim — s ljudima?«

»Upotrebljavam ih na različite načine!«

»Mislim, kuda ih otpremate — te ljude?« Profesor se bojava prave riječi.

»Kuda«, nasmije se neprijatnik; »odat ću vam ovo tek, kad mi dadnete svoj život.«

»Moj život!«

»Jest, ta vi ga upravo htjedoste da odbacite. Prema tome ne vrijedi ništa.«

»Odakle znate, da sam ga htio odbaciti?«

»Slušajte, čovječe,« povikne ribar oštrije, »budite barem u ovakovoj zgodi poštenu. Inače ću morati da vas smatram čaušem i da požalim, što sam imao čast da vas upoznam.«

»Priznajem, da sam svakako...« promuca profesor zastrašen.

»E, darujete li mi ga?«

»Oprostite, ali ovo ne ide. Vi biste mogli od mene zatražiti da uzradim protiv poštenja i ćudoređa.«

»Ovaj vam prigovor vrijedi. Čini se, prema tome, da ste poštenu. Predložiti ću vam nešto drugo: poklonite mi ovu noć. Možete da budete sasvim spokojni, vode će ovdje i sutra da bude. Pa ako ushtjednete, moći ćete onda da počete spavati. Dodite sad sa mnom u gostionu!«

»Tko ste vi?«

»Ja sam gostioničar »kod Anilina.«

I već ustade, pa stupajući u teškim čizmama pode naprijed ne ogleđavši se nijednom. Profesor je koračao bez volje za njim. Ispod mutne svjetiljke udoše u kuću. Tamno, prljavo predsoblje, u kome je zaudarao katran. Profesor stade da steže nosnice od nekog neprijatnog mirisa.

»Ovo je katran« objasni gostioničar.

»Vidim, da nijesu ruže. Dovlače ga ovamo jamačno radnici iz tvornice.«

Udoše u onisku, čistu izbu, u kojoj je konobar drijemao za stolom, gdje se toči piće. Ovdje bijaše svijetlo. Gostioničar reče:

»Znate dakle, odakle se dobiva anilinsko ulje? Ovaj miris na katran dopire uostalom iz mojega laboratorija. Ja sam destiliram.«

»Vi destilirate — rakiju?«

»Ne, laka i teška ulja i slične stvari; tek da se zabavim... ali, ne biste li zar da jedete?«

»Hvala, jeo sam maločas ranije.«

»Sit?« promrlja gostioničar za se; »kompliciran slučaj.«

Profesor stade da se obazire sve to više u čudu. Razgleda prijatnu izbu i čudaka domaćinu, što se bio uvalio u stolicu, koja je zaškripila pod teretom. Ovelik, jak čovjek, a u nepristaloj nošnji ribara s obale. Čizme mu dopiru gotovo do kratke surke. Ruke su mu lijepe, ali su im kiseline izjele kožu na vršcima prstiju. Gustom smeđom bradom provlačila se po koja srebrna vlas, čelo mu bijaše visoko, a oči sjahu neobično. Nasmiješi se domaćin:

»Sad ćete možda da znate, na koga ste to naišli?«

»Iskreno da kažem, nemam pojma,« odvrati profesor. »Ali, ako biste da mi date čašu vina i da me odvedete u svoj laboratorij, mi bismo se jamačno mogli da upoznamo.«

»Dobro, vina ima i u mojoj radioni, dakako pravoga iz pravoga grožđa.«

Laboratorij bijaše velika dvorana, odijeljena željeznim vratima, što se morahu da potiskivaju u stranu. U jednoj polovini bijaše kemijska kuhinja s velikim ognjištem, retortama, bocama, lončićima, staklenkama i drugim oruđem čudesnih oblika; a druga polovina: mekano, šareno gnijezdo umjetnika puno knjiga, slika, bronce, mramornih kipova, svilenih sagova, oružja i cvijeća. Gostioničar stavi bocu rajnskoga vina na sto, pozva gosta svojega da pride i pije, pa ode nato do ognjišta, zapali vatru ispod nekoga mjehura i činilo se, da sve više zaboravlja na gosta. Ovaj ispije čašu, pa poče da razgledava umjetničke dragocjenosti čudnovatoga ovoga mjesta. Dugo je ćutke promatrao kopije Lionardijeve Gioconde; zatim je sa zadovoljstvom odgonetnuo gotovo izbrisan napis na nekom rimskom nadgrobnom kamenu, što je stajao u kutu, a na koncu upadne među stare knjige, pa se tude predao uživanju. Prošlo je zasigurno nekoliko sati, kad li mu dovikne domaćin: »Nije li vam dosadno?«

Tad se opet dosjeti, koliko li se udaljio od svoga puta k posljednjoj obali. Pođe u kemičku radionicu, pa upravi radoznao pogled.

»Gonim paru kroz ovu tromu masu«, reče gostioničar kao za odgovor. »Para oduzima laka ulja, a ja ih ovako hvatam. Nije li to lijepo, poput plesa vila? Ao, za kakova bi čuda i manja od ovih mojih, čuda, koja pravi svaki student, spaljivali nekoć ljude kao čarobnjake. Kakvo li je carstvo čudesa organska kemija.«

»Ribar, gostioničar, alkimista, šta ste zapravo?«

Odgovor nije bio izravan: »Alkimiste bijahu glupavi ili niski momci. Zlato! Kakav li mi je to prostački san. Nešto drugo tražimo sada u retorti: kruh — ili — opet neko zlato, ako želite, zlato što se nalazi samo u zlatnom klasju. Tko ga pronade — a taj stoji možda ove noći negdje u svijetu kod ognjišta kakvo je ovo moje, možda ću ja glavom biti taj sretnik, a možda će se roditi tek iza mnogih stoljeća — ali onaj, tko ga pronade, izmijenit će lice zemlje i udes svih ljudi. Tajna počiva u stvari, koju mi zacijelo poznajemo, ali mimo koje neznanice prolazimo. Slučaj, genijalna iskra ili koja nespretnost dovest će jednoga dana do spoja... Živjeti, samo da mi je živjeti, da to vidim!«

»Prema tome bi«, reče profesor, »zbog radoznalosti, ili, više, zbog radosti radi saznavanja trebalo da se živi? Ali vi zaboravljate: Qui auget scientiam, auget et dolorem.«

»Pa kad bi i bilo tako«, reče gostioničar, »lijepo je i tragično preći preko svojih belova, nekud gore. Tek živina misli na svoju udobnost. Tko je čovjek, hoće i treba da spoznaje, i čisti se u mucu. Tko ste vi, dragi moj goste?«

»Učitelj filozofije.«

»I vi htjedoste u vodu? Ne znam vaših razloga, ali da vas osokolim, da mi se povjerite, pričat ću vam ponajprije ono, što se sa mnom desilo. I ja sam jednom, kao i vi, sišao ovamo na posljednju obalu. Provodio sam život glup do zámora. Bio sam bogat, i suviše sam se zasitio svih užitaka, pa mi se sve dokraja ogadilo. Spleen, najteža forma; dakle odbaciti! Kad dođoh do rijeke, uveče, odlažahu upravo radnici iz tvornice. Kad vidjeh ove izmorene ljude, gdje prolaze pored mene, osjetih odjednom potrebu, da im učinim nešta dobra. Dadoh im sav novac, što ga imah, pa kad im se lica razvedrila, budne mi žao, što nijesam imao više novaca. Sav moj beskoristan imetak trebao sam da dadnem siromašnim ljudima već i zbog toga, da ne pripadne nekim mojim rođacima, koji bi se njime jednako ružno koristili kao i ja. S jednim od obdarenih radnika zavezoh se u razgovor. Objasnio mi je, kako živi, koju plaću dobivaju radnici i što i kako rade. Slušao sam ga potresen poput onoga, što se oprašta. Što li svega imade u ovakvoj tvornici: ljudi, tehnika! A ova tvornica bijaše naročito neobična. Ovdje preradivahu otpatke, koje ranije nije nitko ni za što upotrebljavao. Pli-nare bacahu nekoć katran kao nevrijedan preostatak, plaćahu šta-

više za odvoženje toga smrdljivoga taloga. Tad pronadoše način, kako se katran može da preradi. I, eto, od prezrene materije prave sad mnogošta korisno i vrijedno. Anilin je tek jedan od tih mnogih produkata. I od sve te jednostavne pripovijetke najjače me se doimaše protivnost, da se lijepe i žive boje prave od katrana, da odatle tako reći izrastu i procvjetaju. I sve mi ovo budne snažnom poredbom. Nije li i moj život, koji htjedoh odbaciti, ovaki otpadak, iz kojega bi se mnogošta vrijedno moglo još da izvuče? Razmišljao sam o tome i u meni se srozalo kukavičko, mutno svetozrenje, a nešto se novo diglo, što je doduše tek iza nekoliko godina moglo da budne tako čvrsto i vedro kao što je danas. Nisam se ubio, nego sam ovdje sagradio kuću i prožet spominjanjem i nadom nazvao je: »Kod Anilina!« Moji znanci, kojima nije padalo na um, da me nazovu ludakom, kad sam bančio noći i ubijao dane ljubakanjem, igrom i pićem, nadoše da sam luda, kad počeh da u moj život unosim neki smisao. Ali, ovakvu osudu možeš neobično lako da snosiš, stojiš li na svojim nogama. Ne bavim se ovdje tek tihim istraživanjem, djelujem činom svojim i van ovoga prostora, u dalekim okvirima.«

»Kakav čin?«

»Ja peccam ljude, dragi moj goste — hvatam ih prije no što padnu u vodu. Ovako sam rijeci oteo mnogu lješinu i učinio od nje nešto valjano. Mnogi se razvio do krasote. Uzimam ljude, kad su utonuli u najdublji očaj, pa ih mijesim... Tako, hoćeš da se usmr-tiš? Dobro, dobro, ne ću da te odgovaram. Velim tek: počekaj još koji časak i iskoristi malko taj svoj očaj. Jer očaj je vrijedna materija, od koje se mogu da stvore ponajljepše stvari: odvažnost, samoprijegor, otpornost, požrtvovnost... I u svakom se slučaju spaseni život dao dobro da upotrijebi. Najbuntovnije svjetovah, da potraže svoj konac u velikoj zadaći, i ovi dopriješe najdalje. Na što se ne odvažuju obični, udobni ljudi, poduzet će moji momci. Moji se mladići veru taman najjačom strminom. Tude se naime vazda ide spram visova... Eto, recite sada, nije li ovo dobra sadržina života? Nije najviše djelo u tome, da otkineš moru komad tla. Više je ovo, što ja svijesno radim. Pa pogledam li u prošlost, pomišljam, da su svi veliki ljudi u historiji bili jednom na posljednjoj obali i vratili se, da im očaj urodi plodom. Svi pronalazači, proroci, junaci, državnici, umjetnici — jest, i svi filozofi, dragi moj goste, jer nikad nije filozofiranje više no onda, kad si jednom bio zagledao smrti u oči... Pogledajte ovdje kroz prozor! Već se nagine ružoprsta Eos ponad blijede rijeke. Bit će lijepo ovo jutro. Hoćete li jošte? ...«

»Ne«, reče profesor, »i stidim se, da Vam kažem, zašto htjedoh. Bog Vas poživio, dragi domaćino, hvala Vam!«

Izađe iz kuće. Jest, ružičasti se dah slegao nad posljednju obalu. Filozof odmicaše nasmiješene čudi kući k svojoj Ksantipi.

Rabin Ignjat Šlang, Beograd: O Jevrejima na severoistoku Evrope

Svojim mladim prijateljima, čitaocima »Hanoara«, posvećujem ovaj članak, koji sadrži glavne događaje iz prošlosti Jevrejstva na teritorijama današnje Poljske, Ukrajine, Litavske, Rusije i Besarabije. Jevrejsko stanovništvo tih država sačinjava kompaktnu masu naroda, a Jevrejstvo u opšte smatra taj deo svoga naroda kao rezervoar svoje snage i svoga otpora od asimilacije.

U opštoj istoriji pomenutih zemalja govori se o boravku Jevreja u 8. veku. Oni su imali verske opštine u raznim gradovima pored reke: Visle, Volge i Dnjepra. Ne može se tačno ustanoviti kojim su putem došli do severnih krajeva. Verovatno je da su kao građani rimske imperije imali pravo na slobodno kretanje po celoj teritoriji. Pošto se njihova sloboda u sopstvenoj zemlji sve više skućavala, iselili su se Jevreji iz Palestine, Sirije i Mesopotamije u Evropu. Neki su išli preko Male Azije, Balkanskog Poluostrva, Mađarske i Nemačke, drugi opet putem Sredozemnog Mora preko Italije. Bilo je i ovakvih, koji su uzeli put u Evropu preko Misira, Tripolisa, Alžira i Maroka. Činjenica je da su se ovi, o kojima je ovde reč, skupili u većem broju u srednjoj Evropi već u sedmom i u osmom veku.

Radi boljeg razumevanja dodirnućemo neke pokrete iz poljske i ruske istorije u koliko su vezani sa događajima jevrejske prošlosti.

Poljska istorija priča nam jedan događaj, koji će nam služiti kao nagoveštenje tamošnjih prilika u 9. veku. Ma da novi istoričari predstavljaju stvari više kao legendu, ipak nam daje oslonac, na osnovu čega možemo utvrditi, da su Jevreji tamo živeli u većem broju.

Priča, o kojoj je ovde reč, glasi po Krauzeru: da se poljsko plemstvo posle smrti Vojvode Papijela, u godini 842. nije moglo složiti u pitanju ličnosti koja će ga naslediti. Plemstvo je zato rešilo, da se prvom putniku, koji će drugog dana ući u grad (Krošvic) prizna kraljevstvo. Postavljeni čuvari kapija doveli su rano izjutra u kraljevski dvorac uhvaćenog Avrama Prohovnika, iz bliskog sela Prohovnik. Ulazeći u dvoranu doviknuli su mu plemići: »Njeh žije krul naš!« Kada su mu objasnili stvar. Avram je odsudno odbio ponudenu mu kraljevsku krunu i zalagao se za vlastelina Pijasta, koga je predstavio kao najdostojnijeg za Vojvodu. Plemstvo je prihvatilo predlog i sam Avram metnuo je Pijastu krunu na glavu.

I istoričari, koji spominju tu epizodu kao legendu, priznaju, da je u 9. veku bilo Jevreja u zemlji. Međutim, niko od istoričara ne osporava fakat, da je Vojvoda Lešek, u 905. godini, dao pismenu dozvolu Jevrejima, pa i doseljenim iz Mađarske i Germanije, da mogu slobodno trgovati, služiti Bogu po svojoj veri, suditi si u me-

đusobnim sporovima kod svoga sudije, a ne kod inovernog, slobodno se kretati po zemlji, i da ne podležu zaštiti pojedinih plemića, već zaštiti državnog poglavara.

Istina je i to, da Hrišćanstvo još nije bilo uhvatilo korena u tom kraju Evrope i da prvi Misionari ne bi ni docnije prodrli u tom narodu nekom naukom mržnje protivu Jevreja.

U najernjim danima ganjanja Jevreja, u godinama krstaških ratova i crne kuge, kada su Jevreji zapadne i srednje Evrope pobijani na stotine hiljada, kada su mnoge opštine sasvim uništene, našli su Jevreji moćnog zaštitnika u Kazimiru Velikom, kralju Poljske, 1353.—70. god. On je obnovio sve privilegije od Lešeka i bio je Jevrejima istinski prijatelj. Istorija kaže, da je imao lubeznicu, po drugima, venčanu ženu, Jevrejku Esterku, koja mu je rodila dve kćeri i dva sina; kćeri su ostale Jevrejke, dok su sinovi, po zahtevu dvorskog veća, odgojeni u hrišćanskoj veri. Da li se Kazimir zaljubio u Esterku što je volio Jevreje, ili je volio Jevreje što je Esterka uplivila na njega, to je za nas sporedno pitanje, koje ne utiče na fakat, da su mnoge hiljade Jevreja našle utočište u Poljskoj. Sama činjenica služi ovde kao ilustracija njegove tolerancije.

Slično jedno predanje iz istorije kraljevskih izbora u Poljskoj jeste izbor Šaula Vala iz Vilne za kralja Poljske. Posle smrti kralja Batorija 1586. godine, vojvode i kneževi na sejmu u Vilni više su se zanimali raskalašnom gozdom nego li ozbiljnim izbornim pitanjem, jer se nikako nisu mogli saglasiti u izboru. Prisutni su bili i knez Radivil i njegov poznati savetnik Šaul Val, koji je takođe imao pravo glasa. U svom pijanstvu predložio je knez Radivil skupštini: »pošto nema izgleda, da ćemo međusobno doći do sporazuma, predlažem, da biramo Šaula Vala, koji je pametniji i pošteniji od svih nas.« Na to su svi ustali sa uzvikom: »Njeh žje krul Šaul!« I zaista su ga odveli u kraljevski dvor svima kraljevskim počastima. Šutra dan došli su kneževi da zvanično pozdrave novog kralja i izabrali Sigmunda, zeta švedskoga kralja Sigmunda I., za vođu svega plemstva, da u njegovo ime pozdravi novoga kralja. Kada se Sigmund pojavio u dvoru na čelu plemstva i lepim rečima se klanjao Šaulu, on uzme krunu i metne je Sigmundu na glavu rečima: »Pošto te je celo plemstvo izabralo da budeš njegov predstavnik kod mene, znači, da te oni priznaju da stojiš nad njima, bez sumnje tebi pripada kraljevstvo.« Knez Radivil se na to naljuti i prebacivao je Šaulu, što nije njega izabrao za kralja, ali mu Šaul odgovori, da to nije mogao učiniti zbog toga, pošto ga je Radivil predložio za kralja, plemstvo bi mislilo, da su se predhodno dogovorili, da će mu Šaul predati krunu. Taj odgovor dopadne se i Radivilu, koji mu je i dalje ostao prijatelj. Val je doživotno ostao veran Jevrejima sa svima pravima jednog plemića. Postao je ljubimac Sigismunda i kao takav je mnogo učinio za svoj narod. Njegovo potomstvo koje još dan danas živi u Poljskoj, poštuje uspomenu svoga pobožnoga i uticajnoga pretka Šaula Vala.

Ceo srednji vek, koji je utisnuo svoj crni žig na istoriju jevrejskog naroda i koji je za njegove neprijatelje imao jedini zadatak: da uništi sasvim Jevrejstvo i jevrejsko ime, taj tužni spomen jevrejskih patnji nije mogao svoje zlobne namere ostvariti samo zbog toga, što su Jevreji našli spasavajuće utočište u poljskoj kraljevini. Uživajući zaštitna pismena od početka 10. veka, i vezujući svoje interese sa plemstvom, preživljavali su najopasnije vekove u sigurnosti i bratskoj ljubavi, spasavajući svu onu braću, koju je slepa i neosnovana mržnja gonioca naterala da traže zaklon i zaštitu u Poljskoj. Već posle prvog krstaškog rata 1096. god. počelo je useljavanje Jevreja sa zapada u Poljsku i trajala je sve do sredine 17. veka. Pre no što su izgnani iz Nemačke i Francuske bili u većini u Poljskoj, domaći su Jevreji govorili zemaljskim jezikom. R. Šelomo Hakoen, koji je živio u početku 16. veka piše: da je uobičajeno kod nas, da veliki deo naroda govori ruski. Međutim R. Šelomo Lujija kaže: da se zemaljski jezik skoro sasvim izgubio iz saobraćaja po gradovima i da velika većina govori »pokvareno nemački«.

Do kraja 14. veka ne nailazimo u jevrejskoj književnosti ni na jednu ličnost većega glasa. U toliko se više čudimo, kako su se ovakve ličnosti pojavile u literaturi u velikom broju krajem 15. veka. Izgleda, kao da se talmudska nauka u licu svojih učenih prestavnika sasvim preselila iz Francuske i Nemačke u Poljsku. Krakovo, Lavov, Poznanj, Brodi, Vilna. Apta, pored drugih gradova, postali su centrima jevrejske učenosti i izgleda, kao da su svi Jevreji u tim krajevima postali učeni ljudi. Verovatno je, da su uzroci te promene bili u prvom redu okolnosti, koje su dovodile izgnanike sa zapada, i rascvet političkog i ekonomskog stanja u Poljskoj. Svakako nisu Jevreji propustili te zgodne prilike, već su ih upotrebili više u cilju moralnog nego li materijalnog uspeha. Kralj Sigmund I. (1506.—48. god.) otvorio je, u sporazumu sa Jevrejima, neko samoupravno telo, koje je uživalo njegovo poverenje. Jevreji su nazvali tu ustanovu

ועד ארבע ארצות — »Skupština četiri zemalja«, što je obuhvatala pokrajine: Zapadne i istočne Poljske, Litavsku i Malu Rusiju. Prvobitni cilj te skupštine, zbog čega ju je kralj oživotvorio, bio je ustanovljenje sume poreza koju će Jevreji plaćati kralju za tu godinu. Imajući potpunu autonomiju u upravi za uređivanje unutrašnjih pitanja, Jevreji su je izgradili za vrhovno nadležstvo svega Jevrejstva u državi.

Ma da su se sporazumeli o delokrugu rada te institucije samo Jevreji Poljske, ipak vidimo, da su i Jevreji drugih zemalja priznali autoritet te ustanove. Ova autonomna institucija, kojoj nema pandana u jevrejskoj istoriji, funkcionirala je do 1764. god. kada je ukazom kralja Stanislava Avgusta stavljena van snage. Skupštine te organizacije održavale su se redovno dva puta godišnje, i to, u proleće između Purima i Pesaha na velikom sajmu u Lublinu, i na jesen na sajmu u Jaroslavi. Osim regulisanja stalnih odnosa sa državom, raspravljena su na tim skupštinama sva unutrašnja pitanja u

Jevrejstvu. Tu su se rešavali sporovi među pojedinim opštinama, sporovi između rabina raznih mesta sa svojim opštinama, primanje ili odbacivanje liturgijskih običaja, osnivanje i održavanje »Ješivot« (teoloških škola), davanje autorizacija za postavljanje novih rabina, odobravanje i pristanak kolegijuma rabina za štampanje knjiga הסכמות i t. d. Članovi uprave te organizacije bili su izborom opština delegirani rabini i istaknuti predsednici opština. Protokoli tih sastanaka očuvani su velikim delom do danas, u koliko se tiču pojedinih opština. Međutim, starih Pinakesa (protokola) samih skupština u Lublinu i u Jaroslavu nema više u celosti. Krakov, Lavov i Vilna najbolje su očuvali svoje protokole od početka 16. veka pa na dalje. Ostale pak opštine manje su ih mogle sačuvati usled progonstva, požara i drugih katastrofa, koje su ih zadesile. U koliko su protokoli sačuvani, preštampani su u vernim izvodima više puta.

Po spomenutim primerima iz istorije možemo zaključiti, da je sudbina Jevreja u tim zemljama bila sasvim zadovoljavajuća. Ekonomsko stanje i kulturni napredak uzdigli su ih nad braćom u ostaloj Evropi, koja su onda preživljavala teška vremena. Slavni Rabin Moša Iserles u Krakovu, 1530.—73. god. kaže u svojim responzima:

תשובות הרמ"א »da je bolje živeti u Poljskoj i za siromahe, nego li u Nemačkoj, gde nas uništava mržnja stanovništva.« Tako isto kaže R. Jakov Levi מהר"ל »da su zemlje kraljevine Poljske od vajkada bile utočište za Jevreje.«

Većina Jevreja stanovala je po gradovima i njihova nošnja bila je luksuzno preterana. Za vreme Lokjeta Vladislava 1305—33. god. i njegovog sina Kazimira 1333.—70. god. preterivali su Jevreji u skupocenom odelu, podražavajući plemstvo sa zlatnim lancem oko vrata i mačem o bedrima. Jageloni su im to u početku 15. veka zabranili. Ipak su se još uvek tako bogato odevali, da su Poljaci često pozajmljivali od njih odela za verske i narodne svečanosti.

To blagostanje stekli su Jevreji u slobodnoj trgovini, koja nikada nije bila ograničena. i u zanatima, kojim su Jevreji savršeno vladali. U jednom kao i u drugom poslu bili su veoma savesni i spremni. Njihova vrednoća i marljivost u radu bili su primerni i zato ih poljska konkurencija nije mogla potisnuti sa toga položaja. U 1539. godini tražili su poljski trgovci od kralja Sigismunda, da ograniči prava jevrejskih trgovaca i zanatlija, jer im Jevreji oduzimaju hleb. Tu žalbu dostavio je kralj Jevrejima na odgovor, i oni su odgovorili: »Neka se poljski trgovac isto tako potrudi kao i jevrejski, neka se muči u radu i neka prodaje takvu dobru robu za jeftinu cenu kao i mi, onda smo uvereni, da će zadobiti kupce za sebe. U ostalom i nema u zemlji vrednih zanatlija osim nas. Broj poljskih trgovaca iznosi oko 500, dok je jevrejskih trgovaca preko 4000, a zanatlija tri puta toliko.« Ovaj odgovor zadovoljio je Sigismunda. Vredno je spomenuti, da su Jevreji, pored svih vrsta zanata, imali privilegiju za kovanje državnog novca i postoje još razni ko-

madi po poljskim muzejima iz doba Mješka (Mječislava) u drugoj polovini 10. veka, na kojima su se Jevreji služili jevrejskom azbukom i nadpisom

Živeći u ovakvim, može se reći, sretnim okolnostima, istoričar nema da zabeleži nikakve potrese i nikakve događaje od osobite važnosti sve do sredine 17. veka. Za talmudistu je svakako važno znati, da su stručni pisci komentara i poznati naučnici živeli u Poljskoj i da su skoro sve knjige tamo štampane. U Krakovu je otvorena prva jevrejska štamparija 1511. g. Ne želimo nabrajati stotinu pisaca i knjiga toga doba, jer bi time prešli okvir ovoga rada. Činjenica je, da je onda skoro svaki Jevrejin bio učen čovek. U svakoj kući se čulo glasno učenje talmuda sa naročito poznatom melodijom. Ako je starešina porodice bio mnogo zaposlen svojim radom, njegova su deca, zetovi i drugi mlađi muški članovi porodice, učili i poučavali, i u svakoj kući bila je i jevrejska biblioteka. Rabin u opštini mogao je biti samo onaj, koji je svojom učenošću stekao glas osobite spreme. To zvanje bilo je počasno i vrlo često upravljali su rabinatom ličnosti, koje su, pored svoje spreme, plaćale opštini znatne sume za to počasno mesto. Većina tih rabina izdržavali su i svoje teološke škole »Ješivot« o svom trošku.

* * *

Poznata fraza: »da ništa nije stalnije od promene«, našla je i tu svoju potvrdu. U sredini 17. veka kada su prosvećeni duhovi u zapadnoj Evropi počeli da otresaju sa sebe posledice netrpeljivosti srednjega veka, uselili su se zli duhovi tamo na severoistoku Evrope, da urede hajku protivu Jevreja. Kao da im neko tajanstveno providenje nije dosudilo trajno zadovoljstvo, okrenula im je sreća leđa i ceo dotadašnji njihov rad bio je uzaludan. Nemože im se uštediti prekor, da su sami mnogim svojim postupcima bili krivi u pogledu nastupljenih posledica. Ali se nemože tvrditi ni to, da bi posledice bile bolje, kada ne bi imali sebi ništa drugoga da predbace no samo svoje Jevrejstvo. U stvari su se događaji tako razvijali, da su Jevreji postali političkim žrtvama toga doba. Poliski plemići, stvarni sopstvenici svih dobara u Ukrajini i u Voliniji, postupali su sa svojim seljačkim stanovnicima nemilostivo i grozno. Seljaci su bili u svemu robovi svojih gospodara, koji su ih iskorišćivali i zlostavljali. U nemilosrdnoj eksploataciji tih robova služili su se Poljaci često i svojim povlašćenim Jevrejima, i zbog toga su seljaci preneli veliki deo svoje mržnje i na Jevreje. Po poliskom ustavu bilo je plemiću strogo zabranjeno, baviti se trgovinom, a naročito prodajom alkoholnih pića. Plemstvo je za ove i slične poslove imalo svoje Jevreje, koji su ujedno bili i zakupci poreze. Kada su se seljaci u nerodnim godinama zaduživali kod vlastelina i kod Jevrejina, oni su ih na nemilostiv način naterali na plaćanje. Bilo je slučaja da je vlastelin predao ključeve seoskih crkava Jevrejinu, da ne dozvoli održati nedelinu službu ili venčanja, ako ne bi predhodno platili svoje dugove vlastelinu.

Bogdan Hmjelnicki, sin uglednog poljskog plemića, hetmana kozačkih četa u Malorusiji, imao je ličnih obračuna sa poljskim vojvodama a naročito sa vojvodom Koniecpoljskim u Čigerinu. Iz osvete i častoljublja pobunio je svoje kozačke čete protivu poljskog plemstva, i pomoću tatarskog Hana Islama Geraja i ruskog cara Aleksija Mihailovića, napao je sa velikom vojskom i divljom ruljom, i u proleće 1648. g. opustošio je celu Voliniju, Podoliju i istočnu Galiciju. Ova godina znači crni list u istoriji Poljske, ali još žalosniji za Jevreje Poljske. U svojoj razdraženoj mržni protivu plemstva, preneo je Hmjelnicki svoju strašnu osvetu i na prijatelje plemstva, na Jevreje. Njegove divljačke čete nisu pošteđele ni žene ni odojčad, ni starce ni bolesnike, ni hramove ni stanove. Grozno mučenje, pljačkanje, ubistva i uništenje pretvorili su cvetne krajeve u pustinje. Žarenje, palenje, rušenje i uništenje, sravnili su cele krajeve sa zemljom, na kojoj je još dugo ostao trag ljudske krvi. U roku od četiri meseca bilo je ubijeno preko 300 hiljada jevrejskih duša, a preko pola miliona Jevreja razbeglo se u beli svet. Nesretni begunci, goli i bos, naskoro su poplavili svojom bedom i nesrećom celu srednju Evropu.

Nesreća jevrejska od 1648. god., istina, nije bila samo godina nesreće za Jevreje, već je i poljsko plemstvo iskusilo onda gorčinu do kraja. Ali zato nije katastrofa Jevreja bila manja. Na protiv, u mnogim slučajevima kada su divlje rulje napadale koga poljskog vlastelina, koji je prikupljao Jevreje i pomoću njih se u svome zamku mogao dugo braniti, uspeli su napadači sa obećanjem, da će poštediti Poljake ako im izdaju Jevreje, da su plemići doista izneverili Jevreje. Razume se, da im to izdaistvo nije ni malo pomoglo, i njihovo kajanje došlo je suviše kasno i skupo ih je stalo. Bilo je i ovakvih slučajeva, da su se Poljaci zajedno branili sa Jevrejima u utvrđenoj sinagozi, ali Jevreji nikada nisu izneverili Poljake. Tu je samo moglo biti jedno od dvoga, ili su kao manjina zajedno podlegli jurišu i paljevini neprijatelja, pa zajedno poginuli, ili su se pak mogli odbraniti i zajedno spasti.

Počevši od te nesrećne godine i sama poljska država opadala je sve više i više. Veliki deo Ukrajine, Podolije i Volinije uzeli su Rusi, drugi opet deo pored istočnog mora izgubili su u ratu sa Švedskom. Unutrašnje trzavice i nesloga u plemstvu oduzeli su im i političku nezavisnost. Pod tim okolnostima prestali su, zajedno sa sjajem Poljske, srećni dani i za Jevreje. Trgovina i zanati izgubili su svoj značaj u uskim granicama osakaćene Poljske. Većina gradova, gde su Jevreji većim delom živeli, nisu se mogli oporaviti od štete i pustoši ratova. Seljačko stanovništvo bilo je ravnodušno, ako ne neprijateljski, prema eksploatatorima vlastelina, i želelo je više svoje oslobođenje od teškog robovanja nego li spas države. U dugotrajnoj nevolji stanovništvo je sve više postalo apatično prema događajima i odalo se sujevjerju i fanatizmu, i pod uticajem nižeg klera, raširila se sa zapada importirana mržnja pro-

tivu Jevreja. Mnogi su se Jevreji zato iselili iz zemlje i tražili u inostranstvu pogodnije uslove za život. Zahvaljujući svojim istaknutim mnogostranim sposobnostima, kako u raznim zanatima tako i u jevrejskoj nauci, stekli su na zapadu Evrope, koja se je počela prilagođivati duhu reformacije i slobodoumlju, bolju mogućnost za život. Naročito su rabini iz Poljske primljeni u svima gradovima Evrope osobitim počastima, i gradovi, kojima nije slučaj doveo rabina iz Poljske, poslali su tamo deputacije, da im dovedu slavne rabine. Ovi su onda skoro u svima varošima Evrope osnovali Ješivot, teološke škole, po primeru onih u Poljskoj i udomaćili svoje odlike, pa i svoje nedostatke, u celoj Evropi.

U prvoj polovini 18 veka postojala je već prilično uređena statistika u Poljskoj, iz koje se vidi, da su Jevreji sačinjavali 14 od sto celokupnog stanovništva. U zanatima zauzimali su 60 od sto svih zanatlija i u trgovini 80 od sto. Svega je bilo onda u krajevima severoistoka oko dva milijuna Jevreja.

* * *

Pojava lažnog mesija Sabitaja Cevi na Orijentu, u drugoj polovini 17. veka, koja je uzrujala sve jevrejske duhove, imala je veće dejstvo i kobnije posledice u Poljskoj nego li na samom mestu prvobitne pojave. Jedan fantastični i lukavi mladić iz Poljske, Jakov Frank, proputovao je trgovačkim poslom Orijent, i u Solunu upoznao se sa tajnom družinom naslednika ideja lažnog mesije, koja je pod imenom »Dolmeni« razvila među sobom mistične obrede nove sekte. i da bi izbegli denuncijaciji Jevreja, prividno su primili islamsku veru. Frank se lukavstvom uvukao u to društvo i posle smrti njegovog predsednika Berahe, postao je Frank predsednik toga društva. Frank je razvio živu agitaciju, i pomoću svoje lepe i neskrupulozne žene Hane privukao je stotinama novih pristalica svojoj sekti iz jevrejskih krugova. Česti prelazi Jevreja u muslimansku veru privukli su pažnju rabinata u Solunu, i u jednom svom sastanku rešili su rabini, da stanu na put tom zavodjenju i zapretili mu, da će ga izdati vlastima, ako ne napusti Solun u najkraćem roku. Frank je pokupio od svojih vernih velike sume novaca i razglasio: da je dobio tajni nalog sa neba, da nastavlja otpočetu misiju u velikoj masi Jevrejstva u Poljskoj.

1755. god. pojavio se Frank sa lepom Hanom i sa mladom ćerkom, lepoticom Havom u istočnoj Galiciji. Tamo su počeli svoju akciju razdavanjem novca i poklona siromašnim Jevrejima, i naskoro prikupila se masa pristalica. Sam Frank istupio je, usred misterioznih pričina, kao mesija, koji nosi preporođenu dušu Sabitaja Cevi, i vesnik oslobođenja po nalogu Božjem. Posle godinu dana narastao je broj vernih na hiljade i među njima bili su i po koji učeni rabini. Naskoro izbili su u javnost glasovi o nekim nemoralnim orgijama, koje žene priređuju u cilju uvođenja novih i uplivnih kandidata. Na saimu u Leskaronu, gde su priredili veliku agitaciju, otkrili su nemoralne uloge tih lepih amazonki i dostavili ih

vlastima kao obične varalice. Tada su ih Jevreji počeli goniti, jer su međutim dobili izveštaj iz Soluna, kako su se tamo vladali. Frank je na to predao episkopu Dobrovskom u Kamenec-Podolskom oštru optužbu protivu Talmuda, i u devet članaka razvio je opravdanost nove sekte, koja stoji mnogo bliže Hrišćanstvu nego li Jevrejsstvu. Naročito je upozorio na štetnost Talmuda, koji je pun mržnje protivu Hrišćanstva i zato ga treba javno spaliti. Jevreji nisu uspjeli u svojoj obrani protiv Dobrovskog, koji se postavio za zaštitnika Franka i njegove sekte. U jesen 1758. god. spalili su na lomači hiljadama eksemplara talmudskih knjiga, zaplenjenih u školama i u privatnim kućama. Dok su Jevreji očajavali u nesreći, sedeći »šiva« kao avelim u postu, priredili su frankisti dan veselja sa muzikom i igrankom. Na Hanuka iste godine, poslednji dan šelošim-žalosti umro je Dombrovski naprasno. Jevreji su verovali, da ga je stigla zaslužena kazna Božja i ponovili tužbu kod episkopa Lublinskog, koji nije bio naklonjen frankistima kao novoj sekti. On je tražio od njih, da pređu javno u hrišćansku veru, pa će ih onda uzeti u zaštitu. Stojeći pred raskrsnicom, frankisti su se, istina, malo kolebali, ali na posletku su se pokrstili, njih oko 1500 poro-dica, a samom Franku bio je kralj Avgust treći kum. Uprkos tome nisu hrišćani imali mnogo poverenja prema pokrštenim Jevrejima, i pomoću tajnih agenata saznali su, da Frank igra i dalje ulogu mesije i da sekta vrši službu božju na način, koji nije ni najmanje ni hrišćanski ni pristojan. U obnovljenom procesu bi Frank osuđen na robiju u gradu Čenstohovu. I tamo su njegovi prijatelji uspjeli, da dođu s njim u vezu, i za celo vreme svoga bavljenja u tom gradu, oko 12 godina, jednako je održavao svoje uplivne veze pomoću bogatih poklona. U 1772. god. nudio je ruskoj vladi, koja se onda spremila na rat protivu Poljske, da će privesti pravoslavnoj crkvi 20.000 Jevreja, ako će ga ruska vojska osloboditi zatvora. Merodavni krugovi u Moskvi raspitivali su se o njemu i kod Jevreja, a oni su sprečavali njegovo oslobođenje, predstavljajući Franka kao subjekta, koji ne će služiti na čast ni pravoslavnoj crkvi, jer je do sada već menjao sve postojeće vere. Ipak su ga Rusi oslobodili uticajem njegove lepe ćerke Hava, koja je promenila svoje ime u »Emuna-Vera«. Posle oslobođenja razvili su još veću agitaciju, vodili veliku kuću, zabludivali masu, opljačkali bogate mladiće primamljivim scenama. Na posletku su ih vlasti izagnale iz Poljske, a zatim i iz Austrije. Frank sa porodicom naselio se u Ofenbahu, u Nemačkoj, gde je kupio ritterski dvorac i po niemu se nazvao »Baron von Ofenbah«. Frank je umro 1782. god. i sahranjen je na katoličkom groblju u Ofenbahu. Njegova ćerka pokušavala je i dalje, posle očeve smrti, da nastavi svoje verske prestave, ali nije više imala svoje primamljive osobine i uskoro se izgubila sa javne pozornice.

(Nastavit će se).

Iz našega svijeta

Tri pisma

Nijesmo mogli potpuno da izvršimo svoju zamisao i da izdamo poseban broj pisama iz našega svijeta. Ipak donosimo barem nekoliko listova, koji po svojoj vrijednosti svakako zaslužiše da budu štampani u „Hanoaru“, glasilu omladine. Mislimo, da iznošenje ovih, inače potpuno intimnih pisama nije indiskretno. Sva su ona izrasla na tlu našega pokreta, pa je stoga opravdan pokušaj, da se upravo njima ocrta taj naš svijet i izvaja pokretov značajni lik.

I.

Berlin, 7. I. 1927.

Dragi Cvi!

Hoću da ti pišem, jer nešto osećam; nešto me guši i mora da izbije, silno i jako, ili da se utopi u suzama, u grčevitom plaču. Moram nekom da pišem, a možda ne ću ni poslati: tek da se umirim. Da, da se umirim!

Jesi li ti osetio, kako se u čoveku nekad probudi nešto, što je davno prošlo, iščezlo za plavičastim velom prošlosti. I misliš: već je davno zakopano; a ono jednoga dana izbije, prodrma te, prodre ti do srži. Kao pesma, kojom su uspavljivali čedo, koju sada mlad i snažan ponovo čuje, i on zaželi celom svojom dušom, da se vrati ponovo u nestalo doba, da ga opet uspavljuju pesmom. Što u dušu teče kao balzam. Ima momenata u životu, kada se u čoveku bude stare požutele, ovestale slike, možda bez vrednosti, ali koje za njega znače više od svih svetlih i svežih, u zlatnim okvirima, sa snažnim bojama. Jer za njih su vezane nežne uspomene, lepe, kao što već mogu da budu stvari za kojima gledamo u prošlost, kroz plavi veo, nejasno i neodređeno. Tako sam nešto osetio danas; ne danas!, sada — baš u tom trenu. Kao neka električna varnica projurila je neka uspomena kroz telo; nešto je prodrlo kroz žile u krv, u telo, ali ne! u dušu, duboko, duboko... Osetio sam veliku čežnju za nečim tihim i lepim: kao muzika, koja dolazi kroz mrak iz daljine, a njeni tonovi teku u srce tako lagano, tako te osvoje, da i ti plačeš i pevaš, kličeš i urličeš s njima: Osećaš tužno priželjkivanje slavuja, koji čeka svoju drugaricu, a ona se utopila, neće se nikada vratiti. A slavuj čeka, čeka i peva... Besna lomljava ori se kroz šumu i krši granje, ruši ptičja gnezda, u kojima bojažljivo cvrkuću ptići. Baca ih u mrak u bezdan, u smrt. A sada zašušti lišće, zažubore vode, šumore mladice: proleće, raduju se. — Kao blago milovanje prolazi lahor kroz šumu, putuje negde, valjda i on čezne za nečim: možda za mladom šumom, čije je lišće tako nežno, čije se grane savijaju tako lako pod njegovim zračnim krilima. Fru-

la zaljubljenog pastira ječi u noć; izvija se bištra melodija kao roman gorskoga potoka i peva o jutarnjoj rosi, o prvom pupu divlje gorske ruže i nekoga zove. Možda je njegova draga otišla daleko u dolinu, tamo u onu dolinu, što je večno u sumaglini. Zato je njegova frula zaciknula kao ranjeni orao, tužno kao prostreljena ševa; jer mu se draga ne odziva; ne prašti suvo granje, ne šušti požutele lišće, ona ne dolazi. A sve to se zaori i utiša, plane i ugasne, raspline se i nestane u svemiru — ili — možda, putuje dalje kroz svemir i ponavlja se, rodi se negde još dalje, na nekoj drugoj zemlji, u nekom neznanom svetu. Sve to u nečemu, što se zove duša, jer i šuma i sve, sve ima svoju dušu. Treba je samo osetiti; — a ona je tako velika i lepa; iznad života i smrti, beskonačna i nejasna. — I kada oluja sruši istruli panj, zar nisi čuo cvilenje? To duša šume plače od boli, tuguje za svojim porodom. U proleće, kada čarlija mlaki, neosetljivi vetrić, lišće se tiho kreće, veseli. Misliš, da se šumski duh raduje proleću, oseća i raduje se.

Nije to mene potreslo, nije. Ja sam se setio, nenadano, ne znam kako, jedne slike iz svoga detinjstva. Sedio sam zajedno sa dedom. On je prekrstio noge na minderu, a ja odma do njega, njemu leđima okrenut čitam iz sidura. Ruke je položio preko mojih ramena, zagrlio me i iznad moje glave buljio je, valjda u knjigu. Ispravljao mi je greške, a zatim prestanem čitati i rekнем: Nonu, došao sam do »Adonaj meleh«! On se valjda trgnuo: »Ah, mi Buki, sigurno si već gladan; ja sam već zaboravio. Koliko si danas pročitao! pogledaj kako ti se obrazi svetle; Šehina je na tvome licu (caras di Šehina). Hajde, reci mami, neka ti zato dadne komadić slatka i kavu.« Sav sretan, obuzet nekim pobožnim i svetim čuvstvom ustanem. Na prozoru je stajala neka velika knjiga od polužutih listova, iz koje je ded, valjda čitao. Ja je pre nisam video. Toliko sam bio obuzet čitanjem. Upitam ga: Šta je to nonu? šta piše tu! To nije knjiga za tefila? — Kada budneš veći, onda ćeš već čitati sam. — Dobro se sećam. Jednoga mu je dana došao golub na knjigu (valjda pitom), dok je čitao. Ulovili smo ga, a on nije bežao; nahranili ga i svezali mu oko vrata uzicu od crvene svile. I dolazio je svaki dan. Jednoga dana nije više doletio; uzalud smo ga čekali. Deda je dan prije otputovao; bio je kod nas u gostima... I dan danas taj mi je slučaj zagonetan; ne mogu da protumačim, kako je do toga došlo. Ded je već davno mrtav, ali se često sećam tog njegova gostovanja.

Eto, danas gledajući pred sobom otvoreni talmud (to ti u biblioteci pišem) setio sam se toga, a u vezi s tim još mnogih lepih slika, koje su se dogodile u istoj kući, u bliskom vremenu. Setio sam se, da će sad eto, nastati Šabat i poželio sam onaj kućni, mirni Šabat, kada se sva kuća promeni. Kao da se u nju uselila Šehina. Ja pak provadam te časove bez onoga štimunga, gotovo svakidašnje. To mi mnogo nedostaje i zato sam pred svaki Šabat sentimentaln. Kroz 2—3 minute nastaje Šabat i neću dalje da pišem.

S a m u e l.

II.

Dragi Šmule! Primio sam danas Tvoju kartu i radovao sam se što si mi ljubazno odgovorio. Da sam se setio menze, ja bih se odmah bio obratio na Tebe, no nisam znao Tvoju adresu. — Od svoje ponude na »Židov« morao sam, nažalost, odustati, iz nepredvidljivih, nezgodnih razloga. Zaista žalim, što tako iz moje želje da budem na taj način gore namešten, ništa nije postalo, jer da sam n. pr. namešten kod »Židova«, dobio bi za mene činovnički rad ipak neki smisao, bio bih lično zainteresovan i čitava bi mi stvar bila mila. Jer meni je sada već potpuno jasno to, da ja nisam nikakav činovnik i da kao takav nikada ne bih mogao biti zadovoljan. Odvratna su mi ta glupa pisma, nerazumljiva uopće cela ta jagma za novcem sa svim konsekvencama i sasvim sam na svemu desinterezovan i hladan. Dok bih u slučaju nameštenja kod kakve simpatične institucije, koja nije privatna stvar za sticanje, nego opće korisna i t. d., nekako oživio i bio makar i činovnik. Mislim, uostalom, da je to posve razumljivo. — Nego ima, Šmule, jedna druga stvar, s kojom se sada obraćam na Te, i ako se bojim (možda, uostalom, bez razloga) da me ne ćeš hteti ili moći da uzmeš ozbiljno. Pre svega Ti kažem, da je sada već dosta kasna noć, da sam zaista nešto umoran i da mi je glava puna raznih gluposti, koje sam pokupio baš danas na dva predavanja; jedan je Englez jadno govorio o »individualnoj psihologiji«, a jedan nesretni Indijac o »Ulozi studenata u buđenju Indije«, koju je temu zlorabio za veoma primitivno propagiranje »živoga Hrista«, koji po njemu još danas među nama živi. Tako nisam u stanju da najvećom jasnoćom za koju sam inače sposoban iskažem ono što želim, nego će možda mnogo biti loše rečeno, što zaista može da pokvari celo htenje. Medjutim inače nemam vremena, pa moram da pišem sada.

Dakle, da predjem na stvar.

Ja sam, unatoč svemu onome što je bilo, unatoč svima mojim teorijama i t. d., u sebi, za sebe, dakle intimno i u stvari uvek bio palestinocentričan. Uvek sam svoju budućnost zamišljao u vezi sa Palestinom, i uvek (t. j. od kada znam za sebe kao Židova), sam nosio u sebi tendencu alije. Mislim da ne lažem, kad kažem: da nisam ono 1922. god. oboleo, bio bih postao seljak. Ili barem (sećam se da sam to veoma želeo) jevrejski učitelj u Erecu. Izgledaće možda neverovatno, no ja sam uvek, i u svom najvećem boljševizmu bio lično orijentisan prema Palestini. Ona naša osečka felerovska epoha, mogla me doduše otuđiti od židovstva, mogla je da zaustavi moje prodiranje ka njemu, ona mi je onda dala mnogo drugih vrednota u zamenu, no moj pogled od Palestine ona nije bila u stanju da odvрати i za vreme moga najvećeg »svečovečanskog omladinstva« ili kako se to već zvalo, ja sam u stvari bio i ostao mali Židov, koji je već odavna bio izgubio svu istinsku povezanost sa svim onim, što nije naše. Ja sam dobro znao da sam fanatik hebrejske

Palestine, samo je uvek, u raznim etapama moga razvitka postojalo nešto, što me je delilo od oficijelnog pokreta. Stalno je nešto bilo, što me je prečilo da onako iz svega srca kažem svoj da i amen, te uzevši još u obzir moj neobuzdani nešto megalomanski i ekstremni mentalitet, može čovek da razume celu tu nesretnu i tako tužno jalovu i impotentnu moju cionističku prošlost, koja me konačno sasvim izvela iz cionističkoga tabora, učinila protivnikom (ne uvek logičkim) ostvarenju pod sadašnjim prilikama i t. d., kako to već beše. Što je rezultat svega toga? S jedne strane: u nutrini svojoj neizlečivi cionista, koji sretno i predano reagira na svaku pozitivnu vest o našoj zemlji i koji se oseća krivim, što ne uči hebrejski; s druge strane: čovek koji ne mogavši da poveže interese internacionalnog proletarijata sa interesima svoga naroda, napušta ovaj i ide u »avoda zara«; čovek koji je već odavna, još od felerovskog vremena, prestao da ozbiljno teži za židovskim znanjem, da nađe kontakt sa celim tim kompleksom židovskih pitanja i pitanja židovstva, i koji pod tim trpi; dakle čovek koji je sedeći nekako na dve stolice pao između njih i tamno nemoćno visi. Tako su prolazile cele godine, a ja se nisam razvijao ni ovamo ni onamo, samo sam se mučio. Što da duljim? Osnovno je ovo: nemam tla pod nogama, sam sam bez oslona, svojom voljom tuđ svemu židovskome, a voljom prilikama i naravi tuđ ostalom svetu. Ja to zaista intenzivno osećam, to pomanjkanje tla. I sada, u ovim poslednjim nedeljama, pokušavam da se opet probijem, kroz tu guštaru prošlosti, do onog mesta na kom sam stajao dok sam bio samo židovski dečak, koji traži i nalazi kontakt sa svojim narodom. Jer nekada sam taj »povratak židovstvu, pre povratka u žid. zemlju«, sasvim tačno poimao, ne uspeva mi, međutim, da to definiram! »Zna se.« — Počeo sam sada time, da čitam Ahad-Haama, iz Osijeka sam naručio neke hebrejske stvari, jer tu sa učiteljem već stojim u pregovorima. Pre svega, dakle, želim da naučim govoriti, skoro ću da počnem sa čitanjem historije, prisvojiću to sve i onda vidićemo, što sve mogu da radim. Ja zapravo nikoga i ne poznam. Ima mnogo izgubljenih godina, koje treba barem nekako nadoknaditi. Ja sam uvek nešto propovedao i udarao besomućno (dopusti taj krležijan-ski izraz) na ono što se propoveda, večno sam bio u opoziciji prema svemu i svačemu, a da pri tom nisam opažao, kako gubim nit, koju nikada nisam želeo da izgubim. Bilo kako bilo, (ne smem, doduše, da osudim u svemu minule godine), no stalno je to, da mi sada ni do čega nije tako stalo, koliko do »koncentracije duha« u smeru nacionalne obnove. Ništa više ne propovedam i ne udaram ni na koje propovedanje drugih (molim Te, zaboga, da ne gubiš iz vida, da ja mislim samo na moje sasvim malo svagdanje »polje delovanja«, bez megalomanije), ja ću lično do posledim gore označeni put. Ovde doduše pohađam sastanke omladine, bio sam što više, sa drugima da prodajem šekele, no sve je to sada za mene samo uzgredni rad, koji se razume sam po sebi, i rešen sam, hvala bogu,

svojih ranijih pretenzija. I to je jedan od razloga zašto bih želeo da budem u Zagrebu, jer tamo ima mnogo prilike za takvo obrazovanje, on je naš jevrejski centar. Ovde je sve sasvim primitivno, kao u ono herojsko Herzlovo pretpotopno doba. Već sam nekoliko puta u svom životu zaželio da idem na istok, u Poljsku recimo, ili u Rusiju, radi naših masa i njihova života. No to je sasvim neprovedivo, lepo maštanje. Pa kako ne mogu da idem niti u Beč, doći ću pre ili kasnije ipak u »naš jevrejski centar«. Međutim, ja sam se zdravo udaljio od onoga što je zapravo povod mome pismu.

Odlučio sam, naime, da tokom ove godine, izaberem jedno zvanje, s kojim bih onda mogao da imigriram u Palestinu. Dakle neke vrste hahšara. Znam da nisam najpodesniji materijal za izgradnju zemlje, ja o tom i nemam iluzija i jasno mi je, te nisam haluc; ja svoju buduću aliju smatram kao privatno preduzeće (da tako kažem), jer ja idem u Palestinu da rešim svoje židovsko pitanje. Mene zemlja, bukvalno uzevši, ne treba; ja trebam onu atmosferu i onaj duh. Dakle treba da nađem nešto što bi mi bilo zvanje, da mogu da zaradim na pošten način ono što trebam za život. (Da ne budem na teret jišuvu). U tom svom izboru biću sasvim neovisan od kuće, kako sam uopće u tom pogledu dosta slobodan, samo naravno neću imati novaca, nego ću morati minimum za egzistenciju da zaradim i za vreme moje hahšare. (Dopusti da to tako zovem). Želeo bih da znam: 1. koja sve zvanja dolaze u obzir za Palestinu (obzirom na stanje u zemlji), 2. koja zvanja dolaze pre svega u obzir u pogledu naših jugoslavenskih prilika, (šta je najzgodnije i t. d.), 3. kako zamišljaš da bih mogao da provedem tu stvar; i 4. kako stoji i na koji način se prevodi hahšara cefejska (finansije, i t. d.). Želeo bih, Šmule, da mi iscrpno odgovoriš: jer onako u glavnom upućen sam i ja u prilike; treba mi konkretan i realan prikaz stanja stvari jer za mene lično stvar je još teža, nego za ostale, budući da fizički nisam za sve sposoban. Molim Te, da navedeš razna zvanja, imajući u vidu celokupan život i sve mogućnosti zarade. Nemoj se ljutiti što Te to molim, ali treba da znam, a Ti to možeš veoma lako saznati od sasvim upućenih ljudi.

Ja se ne žurim previše i uopće opažam, da je to sada kod mene na solidnoj osnovi, pa bih zaista želeo, da mi veruješ na reč.

Piši skoro, u slučaju da mi hoćeš odgovoriti, jer Ti me poznaješ: pun sam sumnje i bojazni, da ćeš se samo smejati.

Zdravo!

L e o.

III.

Dragi Š . . . !

Pitat ćeš, koji su bili uzroci i da li su bili toliko jaki, da sam prekršio obećanje, da iz Tvoga pisma i mojih bilježaka sastavim članak. Da izbjegnem krivom tumačenju ispričat ću Ti što je sve u posljednje vrijeme na me djelovalo, te onemogućilo, da obećano izvršim. Štaviše, ja ću i nešto više o sebi pisati, da me bolje upoznaš. Jer Ti me sigurno dobro ne poznaješ. Doduše mi smo već obojica odavna osjetili, da se možemo vrlo dobro slagati, da nam se mnogi nazori pokrivaju, pa stoga ne bi ni bilo potrebno da Ti otkrivam »sebe«. Ali opet Ti si mi pisao i nešto o Tvome životu, pa ne ću ni ja da ostanem dužan. Ponajprije nisam se mogao sprijateljiti s mišlju, da nekome nešto kažem o svojim dubljim osjećajima, pa nisam ni Tebi to pisao, tim više, što sam pročitavši pismo, što si ga Otenu pisao, razabrao, da Ti on piše o svojim osjećajima, a ja nisam htio, da Ti postaneš »azil duševnih utisaka«. No onda sam osjetio silnu želju, da se nekome povjerim, da nekome, koji mi je bliz, koji će me moći razumjeti iskažem sve što mi leži na srcu. Tražio sam među pseudohaverim, tražio svuda — ali uzalud. Ovi moji haverim mogu sve shvatiti, mogu štaviše razumjeti, da je sakupljanje novaca za K. K. L. potrebna, nužna stvar, jer da bez toga nema izgrađene Palestine — mogu sve shvatiti, samo ne dušu, samo ne duševnu borbu njihova druga. Jedinim, koji čini iznimku je Oto. On bi me mogao shvatiti, i ja sam mu već nešto o sebi pripovijedao, ali imam razlog, da to dalje ne činim. Bojim se . . .

I onda sam se sjetio Tebe. Sjetio sam se i uvidio, da ćeš me Ti najbolje moći razumjeti i da si mi Ti usprkos velikoj geografskoj udaljenosti Zagreb—Osijek, ipak najbliži.

Dakle slušaj:

Ja sam se u zadnje vrijeme, ima tome već 6 mjeseci, silno promijenio. Tako preobrazio, da me mnogi ne mogu više ni prepoznati. Iskreno priznato, niti ja sam se više ne prepoznajem. Nekada tako veseo i bezbrižan, postao sam u ovo pola godine, ozbiljniji i sabraniji. Ne možda ozbiljniji u društvu svojih prijatelja ili sabraniji kada se govorilo o ozbiljnim stvarima. Ne znam, da li sam se u njihovoj prisutnosti u tom smislu promijenio. U realnosti svakako. Ali kad sam ostao sam, kada sam se osamljen šetao ulicama ili u noćnoj tišini sjedeći u krevetu od nesanice izmučen, razmišljao o ovom životu i analizirao »sebe«, onda sam osjetio koliko sam se promijenio, osjetio da je ova promjena bila nužna, da je trebala doći.

Moja duševna revolucija, tako ja običavam zvati ovu moju promjenu, datira od zagrebačkog sleta. Do zagrebačkog sleta moj je život: škola, šport i zabava. (U zabavu ubrojao sam onda čitanje knjiga, romana i t. d.). Za školu nisam se nikada previše brinuo, premda sam oduvijek bio dobar đak. Šport mi je uz čitanje ispunio

čitavo slobodno vrijeme. Kada sad pomislim, koliko sam zanemario i izgubio neracionalnim trošenjem vremena na šport, postaje mi nekako neugodno pri duši i jedino radi toga bih htio da još jednom ovo vrijeme proživim: znao bih pametnije s vremenom gospodariti. Iz toga ali ne slijedi, da sam ja sada protivnik športa. Kad bi Ti mene vidio kako redovito svakog ponedjeljka, srijede i petka idem u našu gombaonu i tamo jedan čitav sat marljivo vježbam, mogao bi još pomisliti, da sam nekonzekventan, jer najprije se obaram i psujem na šport, a onda se sam bavim športom. No razlika je između vježbanja i športomanije (to je neka vrst razbijanja i martiranja, a u nekim krugovima to zovu nogomet).

Ja sam svakako za šport, ali racionalni. Ali ja nisam prije vježbao tijelo, nego gubio vrijeme. A da se nogometom samo gubi vrijeme, a upravo ništa ne »profitira«, to možeš vjerovati čovjeku, koji je ludo lupajući loptu izgubio mnoga popodneva i sada došavši napokon do svijesti, proklinje sve ono što je utjecalo, da se na tako glup i besmislen način gubi vrijeme, najdragocjenije vrijeme u čitavom životu.

Cionizam već mi je od malih nogu duboko i čvrsto u srcu uvriježen. Ali nije umjetno u meni usađen, nije došao onako naglo, kao bujica, da poslije opet isto tako naglo iščezne. Ne znam kako će sa mnom kasnije biti, no siguran sam, da ne ću poći stopama onih, koji su u svojoj mladenačkoj dobi upravo gorjeli ljubavi za cionizam i oduševljenjem za Erec Jisrael, a kasnije kad su ostarili, smatrali su sve one krasne ideale i težnje tek bezazlenim igračkama mladenačke dobe. Zabacuju sve te ideale za volju materijal. dobitaka s isprikom: mi smo ljudi od zvanja, pa nemamo za takove nepotrebne i nerentabilne stvari vremena.

Nisu na me ni s koje strane utjecali, u meni se cionizam polagano prirodno razvijao i zato je tako čvrst i pouzdan, zato je bio tako trajan i za najveće moje športske jednostranosti.

Taj cionizam i ako je bio građanski, koji nije od mene ništa drugo zahtijevao, no da se priznam samo cionistom, bio je ipak potreban, da dođem do spoznaje pravoga omladinstva. Jasno je, da smo mi već mnogo dalje. Nama je Cijon nešto više, nego onim debelim buržujima, koji se mašaju u džep i izvadiвши koju paru, misle da su izvršili dužnost prema židovskom narodu i pridonijeli svoj obol za izgradnju Erec Jisraela. No najžalosnije je, da ovi ljudi to pružaju poput milodara siromasima. Ne osjećaju da im je to dužnost i da to moraju dati svome narodu, kojega su i oni integralni dio. Nažalost mora da se novac primljen od ovakovih ljudi ipak upotrijebi za stvaranje novoga Jišuva, premda nas s moralne strane ne može nikako zadovoljiti. I evo ja sam bio takav građanski cionista i gubio se u njegovoj sitničavosti. Najveće mi je veselje bilo kada sam mogao sudjelovati na kakovoj priredbi i tehničkom službom tamo bio zaposlen, pisati adrese i pozive (karakteristično za

oml. rad prije oml. pokreta) za židovske zabave ili cion. komerse. Ali na kakovu višu zadaću omladine u cij. pokretu nisam nikada pomislio.

Bio je to monotoni, gotovo filistarski život.

I onda je došao zagrebački slet. Taj je bio za moj dalji razvitak odlučan. Ne možda onaj »Gideonski slet«, ta ja sam bio i na ostalima u Osijeku i Sarajevu, već omladinski slet, slet nas mladih. Dok mi je prije bio slet konferencija, športska natjecanja, sve ono što čini formalni program sleta, oćutio sam ovaj puta, da se iznad svega toga izdiže: trodnevni život omladinaca u jednom krasnom raspoloženju, da omladinci prožeti silnim oduševljenjem učvršćujući svoje ideale potiču neosvještene na rad i napokon, da oni osjećajući se dobro u tom krugu omladinaca budu svijesni, te upravo u sastajanju 500 omladinaca i omladinka iz čitave Jugoslavije i u njihovom upoznavanju leži sav nutarnji uspjeh njihova sleta. Prije nisam nikako osjetio potrebu, da se na sletu s kime upoznam, jer sam držao da nema nutarnjega sleta i zato nisam nikada bio sa sletom zadovoljan.

Nakon sleta htio sam, da one dojmove sa sleta mogu obnoviti u zajednici. Ja sam toliko vjerovao u zajednicu i bilo mi je užasno pri duši, kada sam uvidio, da se u Zagrebu, među našim omladincima, ne može nikako stvoriti zajednica rada. Ne trebam, da na široko raspredam zašto to nije bilo moguće provesti.

U zajednici sam se razočarao. I ovo razočaranje još je više pojaćalo onaj idealizam, što se već u prvim mjesecima poslije sleta dosta razvio. Rad me unutar društva doduše nije zadovoljavao, premda sam znao, da je potreban, ali ja ipak nisam u tom idealizmu postao pesimista.

Takovo je stanje potrajalo do brodske konferencije. Sama brodska konferencija nije na mene osobito djelovala. (Kod toga opet mislim onaj život oko konferencije, a ne ono jednodnevno vijećanje). Upoznao sam se s Tobom, a i s nekim drugim omladincima, no principe, koje sam već otprije odredio, nije taj sastanak promijenio. Tebe sam upoznao i u kratko vrijeme što smo zajedno sproveli opazio sam, da se slažemo, i zaželio, da među nama bude ona srdaćna bratska veza, kao što smo je zamišljali u našim zajednicama.

No ipak sam u Brodu nešta izvanredna proživio. Ja sam se zaljubio! Onako glupo zaljubio, kao što to čine mlatici u mojim godinama, nespretno kao oni, koji još nisu nikada ljubili i napokon sretno, kao što se ljubi, kad se ljubav uzvraća. Znam, da je to bilo vrlo nepromišljeno, ali šta ćeš kad ćovjek ne može da odoli ćuvstvima! Ne trebam spomenuti tko je bila ta izabranica, niti reći, da sam već sada daleko od toga »Kinderstreicha«.

Kad sam došao kući iz Broda, bio sam shrvan. Bio sam užasno nesretan osjetivši onu opreku između omladinaca u Brodu i zagrebačkog miljea. Nisam se nikako mogao srediti i potrajaio je duže vremena dok sam se u stare prilike uživio i prilagodio njima. I sada započne ono stanje, koje je najabnormalnije u čitavom mom životu. Nezadovoljstvo s društvom, u kojem sam se dosada kretao, nezadovoljstvo sa samim sobom učinilo me idealistom najvišeg stepena. Izgubio sam apsolutno kontakt sa realnim životom i duša mi je lebdjela u nekim višim sferama. Iz toga vremena potječu i ona moja pisma, u kojima sam bio prema Tvome shvatanju nejasan, a faktično je to bila jedna užasna duševna borba, koju sam nejasnom formom prikrio ne usudivši se Tebi iznijeti svoje osjećaje. Odlučio sam onda da s Tobom nešto pišem o zajednici. Htio sam u taj članak uliti čitavo svoje nezadovoljstvo i pisati dosljedno onom uvjerenju, koje mi je onda obuzimalo čitavu dušu.

Na svu sreću ovo stanje nije dugo potrajalo. Ja, cionistički odgojen, a omladinski neupućen, prenaplo sam absorbirao principe omladinske ideologije i našao jedini spas u skrajnjem idealizmu. Borio sam se protiv prirode: jer čitav moj karakter protivan je svakom ekstremu i upravo zahtjeva sintezu i harmoniju. Ja nisam to dosta rano mogao upoznati i zato sam se survao iz onih apstraktnih visina u sigurnije područje realnosti. Nekoji, ne poznavajući ovu crtu moga karaktera (sinteza), koju sam ja tek dosta kasno, ali još uvijek ne prekasno, upoznao, proglasiše me mediokritetom. Bilo mi je žao, da sam samo prosječan, polovičan, nesavršen, i jednom sam se potužio jednom dobrom poznavaoču čovjeka, a ovaj me je utiešio rastumačivši mi, da je nesretna ideja, građena na posve krivim premisama, htjeti postat čovjek prvák. Ta zar moraju svi biti savršeni, vode, prvaci? Još mi je rekao razloge stagnacije u cionističkom pokretu, usprkos političkih uspjeha: kod nas nema mirnih radnika, požrtvovnih slugu, koji bez ikakove buke mirno i korisno služe svome narodu, već vođa, koji samo umiju zapovijedati i razbacuju se zvučnim frazama i floskulama. I od toga sam dana čeznuo da postanem takav mirni sluga, a glavni mi je cilj: mnogo učiti, mnogo znati, usisati što više židovskih vrednota i onda tek ovako spremljen koristiti svome narodu, ali nikako ne na način ovih prije opisanih vikača i frazeologa. Upravo mi je žao da sam primio ove godine tajništvo, te sam tako spriječen, da na sebi radim, ali zato druge godine, kad odem iz Zagreba i kada ne ću trebati, da i ono malo vremena, što će mi od škole ostati, upotrijebim na davanje od sebe, već na primanje i nadoknađivanje onoga, što sam prije zanemario. Moja naziranja o omladini i o mojoj zadaći u budućnosti napokon su ustaljena, iz tih svih duševnih borbi iskristalizirao se jasan pojam o zajednici, o sudjelovanju omladine u zajednici i nakon svih tih nezgoda i borbi mogu sada posve mirno da gledam retrospektivno na onu šestmesečnu evoluciju isprepletenu burnim proživljavanjem. Znam, da je potrebno, da svaki od nas

proživi sličnu evoluciju, a da postane naš. No ja nisam samo proživio onu prvu revoluciju, gdje se postaje »naš«. Ja sam išao dalje, izgubio sam ravnotežu i nakon mnoge borbe opet sam na onom stepenu, gdje sam bio poslije sleta, samo imam sredeniji pojam o harmoniji idealizma s realnim životom. Ne znam, da li su i drugi slično proživili, no koliko mi je poznato i C... je od nekadašnjeg idealizma mnogo popustio, pa ću Ti u slijedećem pismu više i o tome pisati.

Kad pročitaš ovih nekoliko stranica, zacijelo ćeš reći, da sam poludio, što toliko o sebi pišem i time Te samo dovodim u neugodnu situaciju, da sve ovo pročitaš. Ali trebao sam da Ti pokažem, da nisam nikako mogao u onom kaosu ni odgovoriti na pismo, a još manje pisati članak. I sada hvalim Boga, da to nisam učinio. Jer nesamo da bi izašle neprobavljive sarme natrunjene s toliko nesretnog pesimizma, vrhunca idealizma i t. d., da bi svima oko »Gideona« postalo neugodno, već bih ja imao sto muka, da drugima tumačim ove promjene i time bio izvrgnut, da me možda proglase ludakom. A tako sam lijepo šutio o svojim unutarnjim osjećajima, nisam nikome ništa kazivao i sada ne moram da budem izvrgnut smijehu radi nekih duševnih kriza, koje bi oni, ne poznavajući moj razvitak, krivo tumačili.

*

No još je bio dosta znatan uzrok, da sam odustao od pisanja u »Gideonu«. Kada sam se onda odlučio da pišem o zajednici i o sudjelovanju omladine u zajednici, htio sam koriti i predbacivati omladini neaktivnost, mlitavost i dalje sve mane omladine Jugoslavije. Ali kada sam to onda htio predbacivati, nalazeći se u nezdravoj periodu abnormalnog idealizma, sudio sam odviše po svome srcu, koje je onda upravo gorjelo. Nisam onda smogao toliko svijesti, da uvidim kako posve krivo gledam i kako nemam nikakovo moralno pravo, da predbacujem zajedničke poroke i da tražim od ljudi, da budu bolji. Ako sam možda onda vrlo toplo i upravo fanatički bio raspoložen, prema mjerilu znanja nisam smio ni riječi pisati. Onaj, koji nije studirao Ahad Haama i mnoge druge naše velikane, ne smije predbacivati drugima, da oni to ne čine.

No ja sam kod svršetka. Ne ću da dalje titram Tvojom strpljivošću. Pretpostavljam, da si me razumio, da me ne ćeš ismijevati i da ćeš čuvati potpunu diskreciju. Inače imam još vrlo, vrlo mnogo da Ti pišem, pa kad primim Tvoje pismo, pisat ću Ti o »opoziciji«, »akciji« i t. d. Stvari su vrlo važne, pa očekujem u najskorije vrijeme odgovor. — Grli Te T.

Gerda Arlosoroff-Goldberg: Havura

O predmetu ovoga zanimljivoga članka vidi i Cvi Rothmüller, Žid. kolonizacija Palestine, str. 124.

Bilo je to u vrijeme, kad se, pred neko tri godine, stišavala tadašnja kriza. Trebalo je što više radnika otpremiti iz gradova i smjestiti u kolonije. Radovi oko duhana obećavali su zaposlenja i omogućili novi val useljenja. Uvjeti su zaposlenja bili teški, nadnice niske. Velik dio useljenika nije imao ni najprimitivnijega znanja.

U to je dakle vrijeme našla nov oblik misao udruženja i zajedničke pomoći, koja se u Palestini dosad ispoljila u različitim formama. U judejskim kolonijama Petah Tikva i Rehovot nastadoše prve »havurot«. Ovaj se pojam ne može shvatiti jednostavnim prijevodom. Kao što ne znaš, što je to »kvuca«, ako je prevedesh »grupa«, tako isto nije dosta reći, da je riječ »havura« povezana s riječima društvo (hevra) i drug (haver). Riječ sama po sebi samo je slučajna oznaka, dok je pojava havure značajna za put, kojim se u Palestini rješavaju aktuelni problemi.

Počeci havurot padaju u doba nagloga porasta židovskih nadničara u starim kolonijama. Iza teških poraza opet smo bili pokušali da se borimo protiv jeftinoga arapskoga rada i predrasuda židovskoga posjednika spram židovskih radnika. Prebacili smo velike mase najedamput u kolonije i nastojali, da ih tamo ukorijenimo. Teškoće su bile u svladavanju arapske konkurencije. Arapski je radnik židovskom nadmoćan, jer je navikao klimi, jer poznaje rad, jer ima vanredno niske životne potrebe. Često imade pokraj kolonije makar i neznatnu parcelu zemljišta, koja mu je osloncem u vrijeme, kad mu židovsko gospodarstvo ne daje zaposlenja.

Trebalo je dakle židovskom radniku omogućiti barem približno jednak start. Stvaranje havurot je pokušaj, da se to učini. Radnici, što su se onda bili skupili po kolonijama, bili su došli ili iz gradova, dakle navikli na druge prilike, ili izravno iz luke, dakle bez pojma o zemlji i radu. I ona manjina, koja je vani bila naučila zemljoradnju, morala se ovdje aklimatizovati, učiti iznova prilagoditi se u svemu, u radu, u jelu, u odijevanju i stanovanju. Samo tako je radnik mogao da postane sposoban za konkurenciju, to jest za život. Uspije li pokušaj, bila su osigurana mnoga radna mjesta; novi je useljenik imao gdje da stekne ili da usavrši svoje zemljoradničko obrazovanje, a time da se osposobi za cilj svih borba, za naseljenje.

Prvi je korak bio udružiti mladiće i djevojke, koji su htjeli da rade u kolonijama. I to je bila neke vrste »kvuca«, ali ne poput pravih zatvorenih, ustaljenih, što hoće da prožive čitav život zajedno, nego slobodna udruga ljudi, što primaju nove došliake. Tako

reći prelazna udruga. (Prva se havura u Petah Tikvi i zvala »M a a v a r« — prijelaz!) Radni departman Eksekutive dao je šatore, krevete, u najboljenom slučaju i nekoliko komada marve, kojima se moglo raditi u nadnicu. Iznajmili bi ili kupili komad zemlje, da imadu osnovicu za malo pomoćno gospodarstvo, koje će davati mogućnost zaposlenja u slobodnim danima i povrća za zajedničku kuhinju. Jezgra od požrtvovnih i svijesnih ljudi održavala bi zajedništvo. Ako je bilo ikako moguće, poslala bi stara naselja po nekoliko okušanih zemljoradnika, da podučavaju novajlije i pomažu zborom i tvorom njihovo organizovanje. Havura je dobivala zaposlenja od mjesnih radnih ureda i time počela da funkcioniše.

U njoj bi se okupljali ljudi, koji su selili u kolonije. Smjestila bi ih, pobrinula se za njihovo uposlenje, stvorila atmosferu, u kojoj bi svak odmah našao puta do najvažnijih pitanja, gdje je bilo predavanja i novina, gdje se zajedno radilo, živjelo, a prema potrebi i gladovalo. No havura je učinila i više. Uputila bi neiskusnoga pridošlicu, nenavikla zemlji, klimi, a često i jeziku, u život i rad. Ono malo starijih radnika, koje su dotadašnja naselja mogla da odašalju, predavali bi »zelenišima« svoje iskustvo, tajnu pojedinih radova i kretanja, plodove svoga dugogodišnjega učenja u zemlji. Time se skratio dugački put, koji vodi novajliju do toga, da bude pravi radnik. I ovako je ostao dosta dugačak.

Uspjelo je koncentrisati gomilu radnika u starim kolonijama, a da nijesu onda bili naprosto ostavljeni udesu, nego udruženi u zajedničkom gospodarstvu, upućeni i potaknuti i ekonomski i idejno.

Kad bi bilo samo to, onda bi havura bila u stvari tek okupaciona kvuca, zajednica ljudi, koji se udružuju zbog zajedničkoga cilja. (Vidi o tom Cvi Rothmüller, Žid. kolonizacija Palestine, str. 40. i dalje.) Ali havura nije imala da sadržaje svagda iste ljude, trebala je samo da bude okvir, koji ostaje, dok se sveder iznova puni sadržinom. Kad bi se radnici aklimatizovali i privikli radu, imali bi otići, da bude mjesta za nove. U onim danima duhana dovezao bi svaki brod stotine novih haluca, koji su veoma brzo iz luke došli u kolonije. Mogao bi tkogod pomisliti, da će u havurot u takvim prilikama veoma porasti broj ljudi, pa ne će nikako biti praznih mjesta. Zaista je bilo vrijeme, kad su kolonije bile u središtu interesa, pa se u vezi s njima govorilo samo o havurot, da su one upravo genijalno rješenje radničkoga pitanja. Primali se bez prekida novi ljudi, naskoro nije bilo šatora i kreveta, izaslanici havurot opsjedali su radni departman tražeći novih kredita, da bi se proširila radna osnovica. Ali ipak nije sve bilo tako jednostavno. Pokazalo se, da doduše vrlo mnogo ljudi dolazi u havurot, ali da i odlazi njih veoma mnogo, čim postignu barem neki stepen znanja i vježbe. Ili su to bili pojedinci, koji su sad na svoju ruku poduzimali borbu za rad, ili su se pojedine družine iskristalizovale iz toga općenoga skupa, pa se učiniše samostalnim kvucot. Onaj

cilj, da se otpuštaju izučeni, a primaju novi, izvršio se i prerano, kako su dokazivale bilance s deficitima.

Račun je pritom bio vanredno jednostavan. Svaki novajlija u havuri znači u prvim mjesecima deficit. Iako se ne računa trošak njegove epreme, on i u najboljem slučaju ne može da zaradi u prvim danima, sedmicama, a gdjekad i mjesecima ono, što potroši. Rad je u akordu; ma koliko novajlija upinjao sile, ne uradi toliko, koliko pojede. Da i ne govorimo o novoj košulji, cipelama, markama i duhanu! Stanje se mijenja iza nekoliko mjeseci. Sad se pri-došlica »isplaćuje«. Naučio se, znade, kako da radi, ne treba više pouke ili je treba samo malo. Može da naknadi ono, što je potrošio u prvo vrijeme. Stoga su havurot naskoro tražile, da svaki došljak o s t a n e u havuri barem g o d i n u dana. Samo se tako mogao spriječiti veći deficit. Jedna godina je minimalni rok. Često se reklo, da je to premalo i da treba tražiti dvije godine. I to ne samo zbog rentabilnosti, nego i zbog same izobrazbe, pa onda zbog neke stabilnosti u grupi.

Ovaj se zahtjev nije nikad izvršio potpuno. Nekad je bilo bolje, a nekad je ostavljanje havure prije određenoga roka vladalo poput epidemije Razloga je bilo ranogo. Havura se temelji samo na dobroj volji. Pa i kad bi se tkogod — recimo pismeno — obvezao, da će ostati godinu dana, ipak nema sredstva, da ga zadrži, ako on hoće da ode. Onaj, koji odlazi, ne treba više havure i hoće da je se riješi. Postao je — pomoću havure! — donekle samostalan i ne pita mnogo, što će da kažu o njegovu djelu u grupi, koju ostavlja. A tko protiv volje ostaje u havuri, obično nije podesan društveni član, ne radi koliko prije, nije oslonac za novajlije, mjesto pomoći postaje zaprekom. Tu može da utiče samo odgoja, koja bi svakome utucala spoznaju, da imade sljednicima naplatiti ono, što je primio od preteča.

Havurot su postale posrednim u z r o k o m čitavoga niza k v u c o t i različitih grupa u kolonijama. Nastale su pored njih, iz njih, u njima. Doklegod je potrajalo useljenje, a logori se u kolonijama sveđ iznova punili, dotle su havurot bili rezervoari, koji su useljenike primali i školovali. No od nekoga vremena ne mijenja se radništvo po kolonijama. Odliva novim naseljenjem gotovo i nema. I priticaja »nove krvi« nema, jer nema imigracije. Kao da se začepiše cijevi na obadvije strane. Prema tome i havurot moraju da izumru. Radnici, koji su prije bili u njima, ili su se udružili u posebne manje i veće grupe ili žive i rade pojedinačno, gdje im se nadade prilika. Novih radnika, koji bi pomladili havurot, nema. Stoga su havurot samo sjena onoga, što su nekoć bile. Možda će novi val useljenja, koje mora da nadode, napuniti i oživiti havurot. Ali isto tako može biti, da pokretni palestinski duh doonda nađe novu organizacionu formu, pa da zbog nje zanemari havuru ili je prelije u nov oblik.

BILJEŠKE

K PITANJU DJEVOJKE U NAŠEM POKRETU.

U članku Cviha Rothmüllera »Nekoliko riječi o ženidbenom pitanju« čtam slijedeći odlomak:

»Dobro je za djevojku ući u Savez i u pokret, ali mu ne smije posvetiti sve misli i osjećaje. Čim to učini, čim počinje da cionizam smatra najvažnijim ličnim pitanjem, koje ima pravo da traži sve od nje, ona biva bačena — u pogledu udaje — u pozadinu iza onih drugarica, kojima je cionizam ipak samo neke vrste igra.«

Ovo je ispravan zaključak ranije iznesenih misli.

Prema današnjemu stanju stvari fakat jest doista taj, da one rijetke djevojke, koje se posvema posvećuju ideji, lično stradavaju. Držim, da je krivnja u nama samima. Zašto mi drugima, a ponajviše našim prijateljima, drugovima, dajemo pravo, da o nam govore kao o predmetu? Zašto ne postoji t. zv. »ženidbeno pitanje« među njima. Zar njima, koji su toliko srašteni s idejom, s pokretom, koji kroz desetke godina rada u njemu moraju — nolens volens — da se prema njemu orijentiraju i da se otudjuju od ostalog društvenog života, nije teško snalaziti se izvan njega? Ima u muškaraca neke krajnje kukavštine, pa ne mogu da nadvladaju tradicijom baštiniene instinkte. Djevojka, koja svijesno živi, koja aktivno radi, koja je duševna, intelektualna prijateljica svome vršnjaku, bit će muškarcu vazda strana, u dubini duše možda i neprijateljska. Napredni će priznavati žensku drugari-

cu i možda će joj se i diviti. No dođe li pitanje ličnoga izbora, ostavit će ga snaga i on će uzeti djevojku, kojoj će biti nadmoćan. Treba doista velike intelektualne snage, duševne osviještenosti, da muškarac uzme za ženu intelektualku, koja mu je po svojim sposobnostima ravna. No ovaj atavizam iz starodrevnih vremena ne očituje se samo kod ličnog izbora. Rijetko koji brat želi da mu sestra bude t. zv. »emancipovana«, rijetko koji otac razumijeva osvještenje svoje kćeri. I on će voljeti, da mu kći bude osrednja nježna guščica, nego da bude samostalan, svijestan čovjek

Samo do nas stoji, da promijenimo to. Kad djevojka stupi u pokret, bilo koji, znači to za nju proširenje horizonta, u prvom redu zapostavljanje instinkata, prema kojima je jedino bila vična da živi. Ona će da radi rame o rame s drugovima za nešto, što je izvan njenih i njegovih interesa i što tek daleko izvan njih postaje zajedničkim. Tu je pitanje o vrijednosti čovjeka kao takvoga. Prestaje opredijeljenost »žene« i »muškarca« u najužim granicama, nazivi spolova postaju tek oznakama raznovrsnoga rada. Za djevojku je stupanje u pokret od daleko važnije važnosti nego li za muškarca. U prvom redu traži drugovanje sa muškarcima neprestano osvještavanje same sebe, neprestano nadgledanje instinkta, svladavanje erotike, koja je zbog dugogodišnje, isključive koncentracije u žene jače naglašena. Ona će napokon spoznati, da ona izvan slučajne osobine »mlade djevojke« ima

i takovih osebina, za koje ona odgovara, koje joj daju pravo, da se poput svakog živog stvora dalje razvija. Ona postaje članom vaskolikoga ljudskoga društva, ona nalazi svoje mjesto u bivanju po povezanosti s jednom idejom, s nečim što je veće i jače od ličnih interesa. Ova svijest potiskuje tradicijom baštinjeni instinkt da »sebi traži muža«. Potiskuje ga i izmjenjuje mu kvalitet. Spoznavši vlastitu vrijednost djevojka stavlja druge zahtjeve. Ne dostaje joj više sama »opskrba«, ona traži životnoga druga. Djevojka, koja je došla do te spoznaje — proces, koji je bio teži i bolniji, no što to itko, koji ga nije proživio, može da nasluti, — mogla bi, kad bi živjela u okolini, uskladjenoj prema njenoj duševnoj dispoziciji, da se divno razvija dalje pa da zaista postaje slobodnom, svijesnom jedinicom našega društva. No nažalost vazda okolina kvari ono, što je s toliko muka i bola i borba započeto. S jedne strane već spomenuta kukavnost naših prijatelja, s druge strane kratkovidnost naših majka. One ne shvaćaju, da novo doba treba novih ljudi i misle, da će svojim načelima zaustaviti tok vremena.

No ni tu nije pomoženo riječima. Treba čina, i to čina sa strane nas, djevojaka.

Nije dovoljno, da udijemo u pokret i da izgrađujemo sebe do stanovite tačke, pa da onda u odlučnom momentu jednim zamahom zaniječemo sve, što nam bijaše sveto. Valja potpuno ili nikako. Svaki čovjek traži da životu svome daje smisao, da ga odredi u nekom smjeru. Zvanje, što ga izabere čovjek, trebalo bi da bude simboličnim izrazom toga određivanja; no današnje doba tjera pojedince, da izabere zvanje, ne prema intelektualnim sposobnostima i potrebama, već prema životnim moguć-

nostima. Zvanje — ne pozvanje. Žena jednako kao i muškarac osjeća tu potrebu. Pa kad žena nije imala prilike da nešto drugo radi, ona je svoj život ispunjavala svojim mužem, svojom kućom. Ako bi joj netko htio da spočitava ograničenost njena horizonta, mogao bi istim pravom da zamjera Židovima, što su, vrsni u trgovačkom životu. Vidjelo se, da je žena otkrivanjem novih pogleda i radnih mogućnosti proširila svoj horizont, da je zapostavila tradicionalne dužnosti, uzrok i prečestih i prebolnih razmirica između majke i kćeri.

Današnja djevojka je gotovo uvijek nagnata, da obzirom na materijalne prilike traži sebi zvanje, bolje reći, mogućnost zaradivanja. U većini slučajeva, djevojka smatra ovo zvanje nužnim zlom, prolaznim stadijem do svoje udaje. Muškarac i opet zadobiva nimbus osloboditelja, zaštitnika, opskrbitelja, koji će je riješiti svih tih neugodnosti. Mnogi lični zahtjevi i potrebe zapostavljaju se, pred tim životnim zahtjevima. Kod naših djevojaka, koje osim zvanja imaju mogućnosti da se donekle izživljavaju u drugoj kojoj sferi, ova polovičnost postaje još opasnijom, jer su ipak, ma i donekle, spoznale sebe i jer su im lični zahtjevi veći. No ni one većinom nijesu spoznale, da valja doći do potpune lične slobode, da se »ženidbeno pitanje« uzmogne dostojno riješiti. Nije dovoljno, da djevojka silom prilika ima zvanje, ona mora da ima zvanje, koje će joj biti životnom potrebom. Onda će moći jasno da prosudjuje zamašnost čina, koji je dotada gotovo uvijek diktiran mater. obzirima. Njen će život biti ispunjen i imat će svrhe i onda, ako ne bude mogla da ga združi s mužem, i ako ne bude mogla da vrši svoje najsvetije pozvanje: materinstvo. Ja ne ću ovdje da govorim o osjećajnim momentima i o

onoj etapi u životu, kad potreba za jednim drugom, za komplementom samog sebe postaje tragičnim imperativom. To su stvari, s kojima mora svaki da obračuna sam. Govorim ovdje o stvarnim momentima, koji se razumno mogu i moraju shvatiti.

Djevojka, a naročito naša djevojka, djevojka pokreta, mora da spozna svoju potpunu ličnu slobodu. Stav njen prema životu mora biti takav, da ni u kojem slučaju ne čeka na to da se opskrbi. Njen život mora biti ispunjen, njeni interesi zaokupljeni. Jer doista, ne radi se ni o čemu drugom, do li o skretanju interesa u drugu pravcu. Dodjemo li jednom do te slobode, da nam pitanje uopće ne će biti više životnim pitanjem, već jedino ličnim problemom — jer problemom ga ipak smatram —, ne će više postojati »ženidbeno pitanje« i naši drugovi i prijatelji ne će više doći u položaj, da sa samilosnim smješkom govore o vrlim djevojkama našega pokreta, koje ipak ne mogu da sebi nađu muža.

Al - - er.

IZLOŽBA DJEČJIH RUČNIH RADOVA U ŽIDOVSKOJ ŠKOLI U ZAGREBU.

Nastojanje moderne pedagogije, da se u školi provede princip rada, našao je odziva i u židovskoj školi. Princip rada provodi se kako u metodi obuke uopće, tako napose i time, da se manuelnim radom djeci približi tehnika i poznavanje materijala, kao što je drvo, glina, papir, platno i t. d. Rade se predmeti za uporabu, a rade se i predmeti za ilustraciju stvarne obuke, dakle tvrdjave, ladje, kuće od gline i t. d. Ovo ilustriranje stvarne obuke tek je jedan stupanj k školi rada, kako je zamišljaju najmoderniji, ali potreban i dobar prelaz od škole učenja k školi rada.

Na izložbi smo vidjeli originalnih radova, a i takovih, koji doduše nijesu originalni, ali su tehnički izvedeni tako precizno, da svjedoče o dobroj volji i predanosti za rad u malih učenika. Ručni rad ovakove vrste najbolje je sredstvo, da djetetu omili škola.

Ako nastave naše učiteljice tim smjerom, bit će to najbolje jamstvo za napredak i procvat naše židovske škole u Zagrebu.

I neke državne osnovne škole u Zagrebu priredile su izložbu ručnih radova svojih učenika. Možemo sa zadovoljstvom istaknuti, da je u tim izložbama židovska škola nesumnjivo zauzela prvo mjesto i sistemom rada i kvalitetom pojedinih radova.

UZ OVAJ BROJ.

Rabin I. Šlang: O Jevrejima na severoistoku Evrope. Ma koliko mladost stremila pogled u budućnost, ne smijemo zanemariti svoje prošlosti. Ma koliko nam cionizam značio revolucionarno kidanje s onim, što nam u baštinu daju očevi, ne smijemo da ignorišemo ono, što nam namriješe djedovi i pradjedovi. G. rabin Šlang vodi nas lako i simpatično do one velike grupe Židova, koja je kroz mnogo vijekova unatrag bila glavnim nosiocem židovstva pa je i sad — po svome izdanku u Americi — glavnim nosiocem palestinske izgradnje. Nema sumnje, da će i omladina i ostali naši čitači biti zahvalni g. rabinu Šlangu za iznošenje ovoga prikaza. Neka bil to ujedno bila pobuda i drugoj gg. rabinima, da i oni po nama predaju javnosti rezultate svoga naučnoga i poučnoga rada.

Gerda Arlosoroff-Goldberg: Havura. Za nas, koji hoćemo da toliko upoznamo palestinski život, te će nam postati jasan, razumljiv i blizak, od vrijednosti je svaka vijest o biva-

nju i radu, o stanju i o promjenama u Palestini. U ovom nam članku odlična naša spisateljica pregledno prikazuje postanje, razvitak i nestajanje organizacionoga oblika, koji je za stotine radnika u posljednjim godinama bio od presudne važnosti. — Ovaj je članak uzet iz zbirke materijala, koju KKL izdaje za svoje glavne saradnike. Uspuť navodimo, da KKL posvećuje mnogo pažnje naseljenu radnika u starim kolonijama i u njihovoj blizini. U posljednje dvije godine kupio je KKL 75 dunuma nedaleko od Nes Cijone i 96 dunuma kraj Petah Tikve. Istoј svrsi služe i kupnje zemljišta za ženska gospodarstva (maške poalot). Kod Petah Tikve kupljeno je 5 dunuma, a kod Nes Cijona kupit će se 500 dunuma. U Nahlat Jehuda imade djevojačka farma na 58, a u Šehunat Borohov na 65 dunuma tla. Osim toga kupljeno je 80 dunuma blizu Jerusolima za predgradsko naselje Gduđ Avode. — Sve su to pokušaji, da se barem donekle riješi pitanje onih radnika, koji bi da prijeđu u zemljoradnju, a ne mogu se zbog nedovoljnih sredstava naših narodnih fondova naseliti kao samostalni koloniste.

KNJIŽEVNE VIJESTI.

12. jula održat će se u Vilni kongres jidiš štampe.

*

U Jerusolimu izaći će doskora francusko — englesko — hebrejski rječnik, u kojemu će i hebrejske riječi biti štampane latinicom.

*

Savez jidiš književnika u Poljskoj izabrao je Stefana Zweiga svojim začasnim članom.

*

Paul Zsolnay Verlag u Beču i Leipzigu izdat će doskora najnovije djelo Maksa Broda: »Die Frau nach der man sich sehnt« (Žena za kojom čeznu).

*

U drugoj polovini juna podijeljen je u Francuskoj Grand Prix du Roman za g. 1927. Dobio ju je dvadeset i osamgodšnji romancier, Židov Joseph Kessel za svoju zbirku novela »Les coeurs purs« (Čista srca) i za roman »Les captifs« (Zarobljenici). Ovo je djelo izašlo nedavno u hrv. prijevodu, a u lijepom izdanju »Zabavne Biblioteke«. Kessel se rodio u Argentini od židovskih roditelja koji se doseliše ovamo iz Rusije. Kasnije se čitava porodica preselila u Francusku. Sa 17 godina bio je već Kessel stalni saradnik velikog pariškog dnevnika »Journal des Debats«. Za rata služio je kao pilot u francuskoj vojsci. Kao izvištelj proputovao je nakon rata Ameriku i Aziju. Sadržaj nagradjenog romana »Les captifs« naliči na temu »Zauberberga« od Thomasa Manna i dešava se jednako kao i ovdje u sanatoriju, za plućne bolesti.

*

Najveći savremeni arapski pjesnik Ahmed Šafki bej proslavio je pred kratko vrijeme u Kairu svoj 70 rodjendan. Ovaj je dan proslavljen kao narodni blagdan. Svečanosti su prisustvovala naročite delegacije iz Iraka, Perzije, Sirije i Palestine itd., a posebice valja istaknuti prisustvo delegacije hebrejskih književnika iz Palestine.

*

U maju 1928. održat će se u Kölnu internacionalna izložba štampe. Židovska štampa imat će svoj posebni odio.

HANOAR

JE SLOBODNI POLUMJESEČNIK ŽIDOVSKJE OMLADINE
JUGOSLAVIJE. SVI ČLANCI IZRIČU LIČNO MIŠLJENJE
PIŠČEVO.

»Hanoar« izlazi svakog 10. i 25. u mjesecu na najmanje 24 strane.
— **Pretpłata:** za Jugoslaviju godišnje 80 D., polugodišnje 40 Din., četvrtgodišnje 20 Din., za inozemstvo 100, 50 i 25 Din. Pojedini broj 5 Din. — **Uredništvo i uprava:** Zagreb, Ilica 31, III. kat. — **Račun pošt. ček. zavoda:** 35.984. — **Rukopisi se ne vraćaju.** — **Prenošenje iz »Hanoara« dozvoljeno je samo uz naznaku izvora.**

Vlasnik i izdavač Savez Žid. Oml. Udruženja u Kraljevini S. H. S.

CIONISTI!

Šaljite knjige za jerusolimsku biblioteku na adresu:

Odbor za hebrejsku univerzu u Jerusolimu,
Zagreb, Ilica 38. II. kat.

Engleski magazin

ZAGREB, Štrosmajerova ulica 10.
BEOGRAD, Karadžića ulica 18.

Prvorazredna modna kuća za gospodu.
Vlastiti krojački atelier za odjele i rublje po mjeri,
⊙

Štampilje, društvene i sportske znakove, vignete, gravure, čekiće, emajlirane ploče, signature izradjuje brzo i jeftino

Zavod za rezbariju i štampilje
Brezina i drug

Frankopanska ulica broj 9.
Telefon int. 8-53.

Učite hebrejski!

Najbolji udžbenik sadašnjosti

Sefat Amenu

izašao je na srpsko-hrvatskom jeziku.

Knjiga se naručuje kod
Nadrabinata
u Bačkoj Topoli.

Svaki omladinac treba da

nešto učini za svoj list!

Skupljajte pretplatnike!

Oglašujte u „Hanoaru“!

OGLAŠUJTE U „HANOARU“!

Uredjuje: Odbor. — Odgovorni urednik: Dr. Drago Rosenberg, Gajeve ul. 20. — Tiskara »Merkantile«, Zagreb, Ilica 35. — Za tiskaru odgovara: Gjuro Jutriša, Zagreb. Nova Ves 62.